

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “สารานุกรมประวัติศาสตร์กรุงธนบุรีฉบับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์” ผู้วิจัยได้แบ่งข้อมูลในการศึกษาออกเป็น 5 ส่วน เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์
2. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี
3. ข้อมูลเกี่ยวกับสารานุกรม
4. ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์คือการศึกษาค้นคว้าเรื่องอดีต โดยอาศัยหลักฐานที่ปรากฏและนำมาตีความผ่านกระบวนการต่างๆ เพื่อให้เราทราบถึงที่มา และคาดคะเนถึงที่ไปได้ สามารถแบ่งยุคการศึกษาประวัติศาสตร์ได้โดยอาศัยปัจจัยต่างๆดังนี้

1.1 การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถแบ่งยุคการศึกษาประวัติศาสตร์ได้โดยอาศัยปัจจัยต่างๆดังนี้

1.1.1 การแบ่งยุคสมัยจากการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

1) สมัยก่อนประวัติศาสตร์ (Prehistorical Period) ซึ่งหมายถึงช่วงเวลาที่ยังไม่มีหลักฐานการบอกเล่าเรื่องราวผ่านตัวหนังสือ

2) สมัยประวัติศาสตร์ (Historical Period) ซึ่งหมายถึงช่วงเวลาที่มนุษย์สามารถบอกเล่าเรื่องราวต่างๆในสังคมผ่านทางตัวหนังสือและสามารถบันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวออกมาเป็นหลักฐานได้ชัดเจน อาทิ จารึก พงศาวดารซึ่งสามารถนำมาใช้อ้างอิงเป็นหลักฐานในการศึกษาได้ แต่ทั้งนี้การศึกษาโดยอาศัยหลักฐานดังกล่าวนั้นย่อมเปลี่ยนแปลงได้ จากหลักฐานที่ไม่สมบูรณ์และมีการตีความหรือพบหลักฐานเพิ่มเติม

1.1.2 การแบ่งยุคสมัยตามอาณาจักร ประเทศไทยแบ่งยุคสมัยตามอาณาจักรได้ดังต่อไปนี้ ได้แก่

- 1) อาณาจักรทวารวดี

- 2) อาณาจักรละโว้
- 3) อาณาจักรตามพรลิงค์
- 4) อาณาจักรศรีวิชัย
- 5) อาณาจักรหริภุญชัย

1.1.3 การแบ่งยุคสมัยตามราชธานี เนื่องจากประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามยุคสมัยได้หลายราชธานี การแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ตามราชธานี จึงเป็นอีกหนึ่งวิธีที่คนไทยนิยมใช้ โดยสามารถเรียงลำดับยุคสมัยตามราชธานีได้ดังนี้

- 1) สมัยสุโขทัย
- 2) สมัยอยุธยา
- 3) สมัยธนบุรี
- 4) สมัยรัตนโกสินทร์

1.1.4 การแบ่งยุคสมัยตามพระราชวงศ์ เนื่องด้วยความหลากหลายของราชวงศ์ การแบ่งยุคตามราชวงศ์จึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่คนไทยใช้ในการแบ่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์

- 1) สมัยราชวงศ์พระร่วง
- 2) สมัยราชวงศ์อู่ทอง
- 3) สมัยราชวงศ์สุพรรณภูมิ
- 4) สมัยราชวงศ์สุโขทัย
- 5) สมัยราชวงศ์ปราสาททอง
- 6) สมัยราชวงศ์บ้านพลูหลวง
- 7) สมัยราชวงศ์จักรี

(ไม่นับรวมราชวงศ์อื่นๆ อาทิ ราชวงศ์มังราย ราชวงศ์หริภุญชัย ราชวงศ์ทิพย์จักรราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช ราชวงศ์ศรีวังสา ราชวงศ์ภูคา ราชวงศ์นำฤม ราชวงศ์นำดินมหวางค์)

1.1.5 การแบ่งยุคสมัยตามรัชกาล เป็นการแบ่งยุคสมัยตามเวลาที่พระมหากษัตริย์ขึ้นครองราชย์ เช่น รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เป็นต้น

1.1.6 การแบ่งยุคสมัยตามระบอบการปกครองมีเพียง 2 ยุคสมัย ได้แก่

- 1) สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์
- 2) สมัยประชาธิปไตย โดยมีจุดเปลี่ยนการปกครองในสองรูปแบบตรงกับวันที่

24 มิถุนายน พ.ศ.2475

ซึ่งในสารานุกรมกรุงธนบุรี ฉบับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สำหรับเยาวชน จะใช้การแบ่งยุคสมัยตามราชธานีโดยเรียกว่าสมัยกรุงธนบุรี

อนึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์ไม่สามารถเจาะจงได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องทั้งหมดเนื่องจากหลักฐานต่างๆที่พบและสามารถนำมาเชื่อมโยงเพื่อสันนิษฐานถึงข้อเท็จจริงนั้น เมื่อค้นพบหลักฐานใหม่หรือทฤษฎีใหม่ขึ้นมา การตีความอาจจะเปลี่ยนไปหรือในขณะเดียวกันหลักฐานที่พบนั้นอาจจะสนับสนุนการสันนิษฐานหรือความเชื่อแรกที่ตั้งไว้ก็ได้สำหรับข้อมูลที่ยังไม่สมบูรณ์หรือไม่มีข้อมูลใดที่ชัดเจนไปกว่าข้อมูลเดิมที่มีอยู่ นั้น ก็คงให้ความสำคัญกับหลักฐานเดิม เว้นเสียแต่จะสามารถมีข้อสันนิษฐานอื่นเข้ามาหักล้างได้ ดังนั้นในการศึกษาประวัติศาสตร์จึงต้องทำอย่างสม่ำเสมอ มีการตรวจสอบข้อมูลเก่าและหากมีการค้นพบข้อมูลใหม่ก็จะสามารถนำมาบูรณาการเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุดดังที่ ศ.ดร.ประเสริฐ ฐ นคร ได้ให้ข้อคิดไว้ว่า “เนื้อหาสาระของประวัติศาสตร์มาจากการวิเคราะห์ตรวจสอบข้อมูลจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ซึ่งอาจจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามการค้นพบหลักฐานใหม่หรือตีความหลักฐานใหม่ อนึ่งนักประวัติศาสตร์ตีความเรื่องประวัติศาสตร์ไม่ตรงกันเสมอไป ถ้าผู้เขียนประวัติศาสตร์ใช้หลักฐานขั้นต้นเป็นหลักจะไดงานเขียนประวัติศาสตร์มาอย่างหนึ่ง ถ้าใช้ตำนานหรือหลักฐานชั้นสองเป็นหลักก็จะไดงานเขียนประวัติศาสตร์ที่แตกต่างออกไปจากพวกแรกอย่างสิ้นเชิง” (พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ 2547, คำนำ)

1.2 แหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์

การศึกษาทางประวัติศาสตร์จะต้องอยู่บนพื้นฐานของการแสวงหาหลักฐานที่จะนำมาเป็นข้อยืนยันข้อเท็จจริงของเนื้อหาจึงจะสามารถนำเนื้อหาดังกล่าวมาประกอบการศึกษาเหตุการณ์นั้นรวมถึงการแสดงความคิดเห็นเพื่อวิเคราะห์เหตุการณ์แหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ (historical sources) เป็นสิ่งสำคัญในการแสวงหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ซึ่งสามารถจำแนกแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ออกเป็น 3 ประเภทดังนี้ (Johnson, 1962, p. 297-322)

1.2.1 แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary sources) หมายถึงแหล่งข้อเท็จจริงซึ่งปรากฏอยู่ในเหตุการณ์นั้นเช่นเอกสารบันทึกเหตุการณ์โดยบุคคลซึ่งมีส่วนร่วมเหตุการณ์ดังกล่าวโดยอาจเป็นบันทึกอนุทินจดหมายรายงานหนังสือพิมพ์เป็นต้นนอกจากนี้ยังรวมไปถึงจารึกต่างๆได้แก่ศิลาจารึก รวมถึงสิ่งของเครื่องใช้เช่นอาวุธโบราณ โบราณสถาน โบราณวัตถุเป็นต้นสิ่งเหล่านี้เป็นหลักฐานชั้นต้นที่ช่วยให้สามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ได้เที่ยงตรง

1.2.2 แหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) หมายถึงแหล่งข้อมูลซึ่งเป็นหลักฐานที่รวบรวมมาจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิซึ่งผ่านการสังเคราะห์จากผู้ค้นคว้าในรุ่นหลัง อย่างไรก็ตามแหล่งข้อมูลชั้นรองมีข้อดีคือบุคคลที่ให้ข้อมูลเหล่านั้นได้วิเคราะห์และตีความเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จากแหล่งข้อมูลชั้นต้น จึงทำให้เกิดความสะดวกแก่ผู้ที่ศึกษาเหตุการณ์นั้นแต่ก็มี

ข้อเสียคือการตีความของบุคคลดังกล่าวอาจเกิดความผิดพลาดได้จึงต้องพิจารณาการตีความนั้นให้รอบคอบ

1.2.3 แหล่งข้อมูลตติยภูมิ (Tertiary sources) แหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือปฐมภูมิหรือทุติยภูมิมาประมวล วิเคราะห์ และเรียบเรียงใหม่เพื่อเสนอข้อคิดหรือแนวโน้มบางประการ ได้แก่ หนังสือตำรา หนังสือคู่มือ หนังสืออ้างอิง บทความปริทัศน์ (Review article) เป็นต้น ข้อดีของแหล่งข้อมูลตติยภูมิ คือ ค้นง่ายและรวดเร็ว มีความกระชับและเป็นข้อมูลที่สรุปมาจากข้อมูลปฐมภูมิหลายๆ ชิ้น แต่ข้อมูลจากแหล่งนี้มีข้อจำกัดในหลายเรื่องคือ ความจำกัดในเรื่องความทันสมัยของข้อมูล เนื่องจากผู้เขียนจะต้องเสียเวลารวบรวมข้อมูลจากข้อมูลปฐมภูมิก่อนแล้วจึงพิมพ์ และเผยแพร่ ความครบถ้วนของข้อมูลจึงอาจไม่ครอบคลุม นอกจากนั้นแหล่งข้อมูลตติยภูมิมักจะเขียนโดยนักเขียนที่มีความสนใจในหัวข้อนั้น ๆ แต่ไม่ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนั้น ในการอ้างอิงทางวิชาการถือว่าสารสนเทศจากแหล่งปฐมภูมิเป็นสารสนเทศที่ดี มีความน่าเชื่อถือในเรื่องความถูกต้องตามข้อเท็จจริงมากกว่าสารสนเทศทุติยภูมิและสารสนเทศตติยภูมิ

ปัจจุบันนี้มีแหล่งข้อมูลประวัติศาสตร์จากอินเทอร์เน็ตซึ่งกำลังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายแต่จะต้องตรวจสอบข้อเท็จจริงเป็นอย่างมากเพราะข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตมีการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาและมีการแก้ไขข้อมูลอยู่เสมองานวิจัยทางประวัติศาสตร์จึงมักจะไม่นิยมรับข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตจนกว่าจะได้พิสูจน์ตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ เป็นที่เชื่อมั่นได้ นอกจากการแสวงหาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์จะเน้นความสำคัญของแหล่งข้อมูลประเภทต่างๆ แล้วนักประวัติศาสตร์ยังจะต้องระบุให้ชัดเจนว่าข้อเท็จจริงดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อไรและเกิดขึ้นในสถานที่ใด (A time when and a place where) ซึ่งจะช่วยให้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์มีความกระจ่างชัดและจะทำให้ประวัติศาสตร์แตกต่างจากการเล่านิทาน (วัชรวิภา, คลายนาทร, 2555, น. 11)

2. ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี

“ธนบุรี” ในความหมายทางประวัติศาสตร์ ตามเอกสารพระราชพงศาวดารต่างๆ และกฎหมายตราสามดวงปรากฏชื่อธนบุรีเขียนในแบบต่างๆ กัน เช่น เมืองธน, ทนทบุรีย, ทนบุรีย, ทนบุรีย, ทนบุรีศรีมหาสมุทร หากไม่พบหลักฐานว่ามีการใช้ ธนบุรี แทนการสะกดด้วย ธง วรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์ (2555, น. 49) ส่วนความหมายของคำว่า “ธน” ตามพจนานุกรมนั้นหมายถึง ทรัพย์สมบัติ ของมีค่า

2.1 การถือกำเนิดและการสถาปนากษัตริย์ธนบุรี

กรุงศรีอยุธยาเสียเมืองให้แก่กองทัพของพม่าในวันที่ 7 เมษายน พ.ศ.2310 คนไทยเรียกการเสียกรุงในครั้งนี้ว่า เป็นการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ซึ่งกรุงศรีอยุธยาต้องเสียให้แก่พม่า

ครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พ.ศ.2112 โดยครั้งนั้น พระเจ้าบุเรงนองเป็นกษัตริย์พม่า ที่ยกทัพเข้ามาตี และมีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเป็นผู้กู้เอกราช และการเสียดังกรศรีอยุธยาครั้งที่ 2 นี้เองที่เป็นจุดเกิดของวีรบุรุษของชาติไทยนาม สมเด็จพระเจ้าตากสิน และเป็น การปิดฉากประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรไทยที่คงความเข้มแข็งมายาวนานที่สุดถึง 417 ปี (ภาสกร วงศ์ดาวัน, 2555 : 16)

ตามเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมาว่า เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงเห็นว่า เป็นการเกินกำลังที่จะบูรณปฏิสังขรณ์กรุงศรีอยุธยาให้กลับคืนสู่สภาพเดิมไม่ได้แล้ว ก็เสด็จกรีธาทัพเรือก ล่องลงมาแย่งเมืองธนบุรีและมาถึงหน้าวัดมะกอกตอนรุ่งอรุณพอดี จึงโปรดให้เรียกวัดนั้นว่า “วัด แจ้จ้ง” (แต่ตามแผนที่เมืองธนบุรี สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชมีชื่อวัดแจ้จ้งอยู่ก่อนแล้ว) จึงโปรด ให้เทียบเรือพระที่นั่งที่ท่าหน้า เสด็จขึ้นไปทรงสักการบูชาพระมหาธาตุ ณ พระปรางค์ (องค์เดิมสูง ประมาณ 8 วา) ซึ่งประดิษฐานอยู่ริมฝั่งแม่น้ำหน้าวัด แล้วเสด็จประทับแรมที่ศาลาการเปรียญใกล้ รั้วโพธิ์ หลังจากนั้นก็โปรดให้เตรียมพื้นที่บริเวณป้อมวิชัยประสิทธิ์ซึ่งมีหญ้าขึ้นรกเต็มไปด้วยผักไหม และซากศพ แต่ในพระราชพงศาวดารกล่าวถึงการสร้างกรุงธนบุรีไว้อย่างรวบรัดว่า “ให้ปลูกสร้าง พระราชวัง และพระตำหนักข้างในใหญ่น้อยทั้งปวงสำเร็จบริบูรณ์” คำว่า สำเร็จบริบูรณ์ นั้นน่าจะ หมายความว่า พออยู่ได้ เพราะไม่มีปราสาทหรือสิ่งก่อสร้างที่วิจิตรพิสดารอะไรเลย เท่าที่ เหลือเป็นหลักฐานในปัจจุบันก็คือ ท้องพระโรงที่เสด็จออกว่าราชการ ซึ่งเป็นอาคารหลังใหญ่ กับ พระตำหนักเก๋งคู่ หลังคาแบบจีนเป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นบนเป็นไม้ ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน พระตำหนัก หลังในเป็นที่บรรทม ที่น่าสังเกตก็คือ พระตำหนักอยู่ใกล้ประตูพระราชวังมาก แสดงว่าไม่ทรงหวั่น เกรงภัยอันตรายแม้แต่น้อย และพร้อมจะเสด็จออกผจญกับศัตรูอยู่ทุกขณะ เพราะในขณะนั้น กำแพงเมืองก็ยังไม่

พระราชพงศาวดารกรุงสยาม ฉบับบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน กล่าวว่า ถึงวัน 7 ค่ำ ไม่ทราบเดือน จุลศักราช 1132 ปีชาล โทศก (พ.ศ.2313) “ทรงพระวิจารณ์ว่าเมืองเก่านี้น้อยนัก ไพรพลสีมาก เกลือกมีการสงครามมาหาที่มั่น ผู้คนจะอาศัยมิได้ จึงทรงพระกรุณาให้ข้าทูลละอองฯ ฝ่ายทหารพลเรือนทำค่ายด้วยไม้ทองหลางทั้งต้นเป็นที่มั่นไว้พลางก่อน จึงจะก่อกำแพงเมือง ภายหลัง ให้ทำค่ายตั้งแต่มุมกำแพงเมืองเก่าไปจนวัดบางขว้านน้อย วงลงไปริมแม่น้ำใหญ่ แล้วขุดคูน้ำ รอบพระนคร เอามูลดินขึ้นถมเป็นเชิงเนินตามริมค่ายข้างใน เดือนหนึ่งสำเร็จการ”

สมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช ช่วงปี พ.ศ.2077-2089 มีการขุดคลองลัดที่แม่น้ำ เจ้าพระยา ระหว่างปากคลองบางกอกน้อย และ คลองบางกอกใหญ่ บริเวณหน้าวัดอรุณราช- วราราม (วัดแจ้จ้ง) ทำให้เกิดสายแม่น้ำเจ้าพระยาใหม่ บริเวณช่วงหน้า โรงพยาบาลศิริราช ถึง พระบรมมหาราชวัง ต่อมาสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการก่อสร้างป้อมขึ้นที่ปากคลอง บางกอกใหญ่และฝั่งตรงข้ามปากคลองตลาด ใช้ชื่อ “ป้อมวิชาเวนท์” โดยมีปืนใหญ่และโซ่เหล็กซึ่ง

กันแม่น้ำ ออกแบบโดย นายเดอ ลา มาร์ วิศวกรชาวฝรั่งเศส และครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ในปี พ.ศ. 2310 ซึ่งในปีเดียวกันนั่นเอง พระยาตาก (สิน) ได้ทำการกอบกู้อิสรภาพ และขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ ในปี พ.ศ. 2311 ทรงพระนาม “สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 หรือ พระเจ้ากรุงธนบุรี” และเนื่องจากกรุงศรีอยุธยาเกิดความเสียหาย ยากแก่การบูรณะให้กลับคืน อีกทั้งห่างไกลจากทะเล จึงทรงย้ายราชธานีและสถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นราชธานี ในการสร้างพระนครครั้งนั้น ได้ใช้ไม้ทองเหลืองทั้งต้นทำรั้วล้อมรอบพระนครเอาไว้ ทั้งสองฝากแม่น้ำ มูลดินทำเป็นเชิงเทินทำค่ายที่มั่น และเปลี่ยนชื่อจากป้อม วิชาเยนทร์ เป็น ป้อมวิชัยประสิทธิ์ (พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ 2548 น. 884)

2.2 ลักษณะของเมืองและที่ตั้งทางภูมิศาสตร์

ครั้งเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินเดินทางจากเมืองอยุธยา มาถึงเมืองธนบุรี ในขณะนั้นเมืองธนบุรียังถือว่าทรุดโทรมจากภาวะหลังสงคราม ในช่วงแรกที่สมเด็จพระเจ้าตากสินเสด็จประทับ ในขณะนั้นเมืองธนบุรี ยังเป็นเมืองที่มีขนาดเล็ก เพราะเป็นเพียงเมืองป้อมหน้าด่าน ครั้นหลังจากที่สมเด็จพระเจ้าตากสินทรงทำการรวบรวมชุมนุมและเหล่าก๊กต่างๆ ถึงกระนั้นก็ทรงดำริให้สร้างค่าย ด้วยการใช้ไม้ทองเหลืองทั้งต้นปักลง ซึ่งภายหลังจึงเปลี่ยนเป็นการก่อกำแพงอิฐ

ต่อมาโปรดให้สร้างพระราชวังขึ้นที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงบริเวณปากคลองบางกอกใหญ่ ใกล้กับวัดโมลีโลกยาราม (วัดท้ายตลาด) และวัดอรุณราชวราราม (วัดแจ้ง) และทรงให้ชื่อว่า “พระราชวังเดิม” เมืองธนบุรีในยุคนี้ มีลักษณะเป็นเรือสวนไร่นา ผู้คนดำรงอยู่ด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรม การคมนาคมเดินทางส่วนใหญ่ใช้เรือพายไปตามลำคลอง เมืองธนบุรีในสมัยก่อนนั้นเป็นเมืองที่มีแม่น้ำเจ้าพระยาผ่านกลาง จนถูกเรียกว่า “เมืองอกแตก” ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของกรุงธนบุรีนั้น เป็นพื้นที่ราบที่ครอบคลุมไปด้วยแม่น้ำลำคลอง การคมนาคมส่วนใหญ่คือทางเรือ เอื้ออำนวยต่อการเดินทาง การทำการค้าขาย การปกครอง มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศาสนา มีวัดวาอารามเป็นจำนวนมาก ลักษณะทางที่ตั้งติดกับหัวเมืองสำคัญต่างๆ ได้แก่ ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดนนทบุรี ทิศตะวันออกติดกับแม่น้ำเจ้าพระยาและฝั่งพระนคร ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดสมุทรปราการและอ่าวไทย และทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดสมุทรสาครและนครปฐม (ธนบุรีจากอดีต สู่ปัจจุบัน สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี 2549)

2.3 เหตุผลในการเลือกเมืองธนบุรีเป็นเมืองหลวง

สมเด็จพระนารายณ์ทรงพระราชทานภาพ แจกแจงไว้ในหนังสือไทยรบพม่า ดังนี้คือ

2.3.1 ปัจจัยทางด้านยุทธศาสตร์ เนื่องจากอยุธยาเกิดความเสียหาย อีกทั้งกองกำลังของพระเจ้าตากมีจำนวนไม่มากมายนัก อีกทั้งการสงครามยังไม่เกิดความสงบ ข้าศึกสามารถบุก

ประชิดเมืองได้ทั้งทางบกและทางน้ำ ผิดกับกรุงธนบุรีที่เป็นเมืองขนาดย่อม มีป้อมปราการที่มั่นคงและไม่ห่างจากอยุธยา และอยู่ใกล้กับทะเล ที่จะสามารถเดินทางถอยทัพกลับจันทบุรีได้

2.3.2 ปัจจัยทางการเมือง ธนบุรีตั้งปิดปากแม่น้ำ ซึ่งเป็นเส้นทางติดต่อค้าค้ากับชาวต่างชาติและหัวเมืองภาคเหนือ

2.3.3 ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ตั้งอยู่ในที่ตั้งทางด้านการค้าขาย เรือสำเภาสสามารถแล่นเข้าออกโดยง่าย อีกทั้งเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก

2.4 ลักษณะสังคมและวัฒนธรรมของชาวสยามสมัยกรุงธนบุรี

จากบันทึกของชาวฝรั่งเศส ฟรังซัว อังรี ตูรแปง ได้มีบันทึกลงในหนังสือ Histoire du royaume de Siam พิมพ์ที่กรุงปารีส พ.ศ.2314 เกี่ยวกับสภาพและวิถีชีวิตของชาวสยามสมัยกรุงธนบุรีไว้อย่างคร่าวๆ ดังนี้คือ

2.4.1 ด้านอุปนิสัย ใจคอของชาวสยามเป็นคนที่มีความภาคภูมิใจในชาติ รักขนบธรรมเนียมประเพณีอย่างเหนียวแน่น กิริยามารยาท อ่อนโยน สุภาพ ซ่อนความรู้สึก มัธยัสถ์ ไม่เห็นแก่ตัว นับถือผู้อาวุโส พ่อแม่ ส่วนจุดอ่อนของชาวสยามนั้นคือ ความเฉื่อยชาเกียจคร้าน ไม่ชอบทำอะไรลำบากยากเย็น ไม่ยินดียินร้าย ชาวสยามมีความเจ็บแค้น เมื่อรู้สึกอับอาย คนสยามมักอ่อนน้อมกับผู้อาวุโส มีความเชื่อถือ โชคกลาง ไสยศาสตร์ ด้านครอบครัว ชายชาวสยามมีความเป็นผู้นำสตรีนั้นมีความสงบเสงี่ยมเหนียมอาย

2.4.2 บ้านเรือนชาวสยาม ชาวสยามชอบตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ ใช้การเดินทางทางน้ำด้วยเรือ บ้านถูกสร้างจากไม้และมุงหลังคาด้วยใบหญ้า ไม่มีการใช้ตะปู ไม่มีโต๊ะ ตู้ เติงนอน วังพระเจ้าแผ่นดินสร้างด้วยอิฐ หลังคายอดแหลมมุงด้วยตึก พื้นปูพรมเปอร์เซีย ล้อมด้วยกำแพงอิฐสามชั้น

2.4.3 การแต่งกาย ชาวสยามนุ่งผ้าสี ไม่ใส่เสื้อ เด็กๆก็ผ้าจนถึงอายุราว 5 ขวบ ชายชาวบ้านมักเปลือยท่อนบน หญิง ข้าราชการสวมเสื้อมีสลินสีชาวไม่มีคอปก สวมหมวกปลายแหลม ทหารใส่เสื้อสีแดง พระเจ้าแผ่นดินทรงฉลองพระองค์ด้วยผ้าตาดประดับลูกไม้จากยุโรป สวมรองเท้าปลายแหลม ไม่มีส้น

2.4.4 สินค้าส่งออก สินค้าส่งออกของชาวสยามคือ แร่กาสินา ตึก กาช้าง ดินประสิว แห่งตะกั่ว ของป่า เครื่องเทศ ไม้จันทร์ ไม้กฤษณา การค้าของสยามรุ่งเรืองมาก ในสมัยอยุธยา มีเรือสำเภา จากจีน ยุโรป จอดเทียบท่า แต่ในกรุงธนบุรีมีจำนวนลดน้อยลงเนื่องจากภาวะสงคราม

2.4.5 ศิลปะ ชาวสยามไม่วาดภาพในแบบชาวยุโรป ภาพเขียนมักเป็นรูปสัตว์ประหลาด เป็นภาพที่มีลักษณะแบบไม่มีแสงเงา และกล้ำเนื้อ มักปรากฏอยู่ในวัดวาอารามและสมุดข่อย (พลาตัสย สิทธิธัญกิจ 2548, น. 894)

2.5 การเมืองการปกครอง

ภายหลังการขึ้นครองราชย์บัลลังก์ ในระยะต้น สมเด็จพระเจ้าตากสินใช้การเกลี้ยกล่อมกลุ่ม ก๊กและชุมชนต่างๆ ให้อยอมอ่อนน้อม โดยผู้เป็นหัวหน้าชุมชนก็ยังมีอำนาจปกครองคนในกลุ่มตนได้ หากแต่เมื่อราชการต้องการกำลังคน นายชุมชนก็ต้องสามารถเกณฑ์คนมาได้ ระบบชุมชนมูลนายนี้ทำให้เจ้าเมืองและผู้ปกครอง มีกำลังพลมากกว่าไพร่พลวง นับเป็นวิธีการประนีประนอมเพื่อให้เกิดความสงบ ในราชอาณาจักรโดยเร็วต่อมาในปี พ.ศ.2316 เพื่อการจัดระเบียบไพร่พลมีประสิทธิภาพ จึงโปรดให้มีการ สักเลก คือการใช้ใช้หมึกสักชื่อไพร่พล เมือง ภูมิลำเนา ชื่อมูลนายที่สังกัด ที่แขนซ้ายของไพร่พลชาย หากผู้ใดไม่มีรอยสักจะถูกลงโทษ ทั้งนี้เพื่อให้ทราบสังกัด และป้องกันการทะเลาะวิวาทแย่งไพร่พล ส่วนในเรื่องการดูแลหัวเมืองให้อยู่ในอำนาจ สมเด็จพระเจ้าตากสิน ทรงแต่งตั้งนายทหารคนสนิท ที่ไว้วางพระทัย ไปเป็นเจ้าหัวเมืองต่างๆ อีกทั้งยังทรงรื้อฟื้นตำแหน่งราชการขุนนางในครั้งกรุงเก่า เช่น อัครมหาเสนาบดี ทั้ง สมุหกลาโหมและสมุหนายก กับเสนาบดีทั้ง สี่กรมอันได้แก่ เวียง วัง คลัง นา อีกทั้งทำการรวบรวมชำระกฎหมายที่สูญหาย มาชำระใหม่เพื่อให้เข้ากับยุคสมัย (สุตารา สุจฉายา, 2550 : 77)

2.6 พระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

สมเด็จพระเจ้าตากสิน ทรงพระราชสมภพที่พระนครศรีอยุธยา เมื่อวันอาทิตย์ เดือน 5 ขึ้น 15 ค่ำ ปีชวด เดือนเมษายน พ.ศ.2277 ในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศแห่งกรุงศรีอยุธยา พระราชบิดาเป็นชาวจีนชื่อนายไหสอง เป็นนายอากรบ่อนเบี้ย มีบรรดาศักดิ์เป็นขุนพัฒน์ พระราชชนนีชื่อนางนกเอี้ยง (กรมพระเทพามาตย์) ตั้งบ้านเรือนอยู่ตรงหน้าบ้านเจ้าพระยาจักรี สมุหนายกในครั้งนั้น เจ้าพระยาจักรีได้ขอเอาไปเลี้ยงไว้เป็นบุตรบุญธรรมอยู่ในความอุปการะตั้งแต่ยังเล็ก ๆ เนื่องจากนับตั้งแต่ได้บุตรนายไหสองคนนี้มีมาเลี้ยง ท่านก็มั่งคั่งสมบูรณ์ด้วยลาภยศเงินทอง ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนมาเป็นอันมาก ท่านจึงได้ให้ชื่อบุตรน้อยนั้นว่า “สิน”(สุตารา สุจฉายา, 2550 : 12)

พอนายสินอายุได้ 9 ขวบ เจ้าพระยาจักรีก็นำไปฝากให้เล่าเรียนหนังสือ อยู่ในสำนักของพระอาจารย์ทองดี วัดโกษาवास ครั้นอายุได้ 13 ปี ก็นำเข้าถวายตัวรับราชการเป็นมหาดเล็ก อยู่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ตามประเพณีของข้าราชการไทยในสมัยนั้น ในระหว่างนี้นายสินได้พยายามศึกษาหาความรู้ทางด้านภาษาต่างประเทศ มีภาษาจีน ญวน และแขก จนสามารถพูดได้คล่องแคล่วทั้งสามภาษา ต่อมาภายหลังที่ได้อุปสมบทอยู่ 3 พรรษาแล้ว ก็ได้รับราชการในตำแหน่งมหาดเล็กกรายงาน ครั้นถึงรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาสอมรินทร์ ก็โปรดให้เลื่อนขึ้นเป็น หลวงยกกระบัตร อันเป็นตำแหน่งที่เกี่ยวกับกฎหมายประจำอยู่ที่เมืองตาก ครั้นเมื่อเจ้าเมืองตากได้ถึงแก่กรรมลง ก็โปรดให้เลื่อนขึ้นเป็น พระยาตาก แทนสืบต่อมา อันเป็นตำแหน่งสูงสุดทางฝ่ายพลเรือนประจำเมืองในครั้งนั้น

ต่อมาเมื่อมีศึกพม่าเข้ามาล้อมกรุงครั้งหลัง พระยาตากก็ได้ถูกเรียกตัวให้ลงมาช่วยราชการในกรุงได้ปฏิบัติการสู้รบกับข้าศึกด้วยความสามารถ มีความดีความชอบมากจึงโปรดให้เลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็น พระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองกำแพงเพชร แต่ยังมีพันได้ออกไปครองเมือง ก็พอดีกรุงศรีอยุธยาเสียแก่ข้าศึกเสียก่อน คนทั้งหลายจึงเรียกติดปากกันว่า “พระยาตาก” และเมื่อตั้งตัวขึ้นเป็นเจ้า ก็ยังนิยมเรียกกันว่า “เจ้าตาก” ตามเดิม ระหว่างที่ปฏิบัติหน้าที่ป้องกันกรุงอยู่นั้น ได้มีเหตุ ที่ทำให้พระยาตากบังเกิดความท้อแท้ใจขึ้นมาหลายคราว จึงได้ตัดสินใจพาสัมภรพรคพวกตีฝ่าวงล้อมของพม่า ออกไปตั้งตัวอยู่ที่เมืองจันทบุรี ครั้นเมื่อรวบรวมกำลังได้เป็นปีกแผ่นมั่นคงแล้ว ก็ยกหวนกลับมาตีกรุงศรีอยุธยา คืนมาเป็นของไทยเราได้ตามเดิมแล้วได้โปรดให้ย้ายเมืองหลวงลงมาตั้งอยู่ที่เมืองธนบุรี เมื่อปลายปี พ.ศ.2310 พร้อมกับปราบดาภิเษกประกาศพระองค์ขึ้นเป็นกษัตริย์ ขณะนั้นทรงมีพระชนมายุได้เพียง 34 พรรษา ต่อมาในตอนปลายรัชกาล พระองค์ทรงพอพระทัยในการเสด็จไปนั่งวิปัสสนากรรมฐาน ทำให้พระสติมีอาการวิปริตผันเฟือนขึ้น จนถึงขึ้นเป็นจลาจล วุ่นวายในพระนครขึ้นมา ข้าราชการและราษฎรได้รับความเดือดร้อนกันทั่วไป ครั้นสมเด็จพระเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) เข้ามาปราบยุคเข็ญเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงให้สำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสีย เมื่อวันที่ 6 เมษายน พ.ศ.2325 รวมเวลาที่ทรงดำรงอยู่ในราชสมบัติได้ 15 ปี ขณะที่ทรงต้องสำเร็จโทษนั้น พระชนมายุได้ 48 พรรษา ทรงมีพระราชโอรสและพระราชธิดารวมทั้งสิ้น 29 พระองค์

2.7 พระราชกรณียกิจในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

2.7.1 การรวบรวมเอกราช

เมื่อครั้งอาณาจักรอยุธยาล่มสลาย บ้านเมืองเกิดสภาวะไร้ศูนย์กลางอำนาจการปกครอง กลุ่มคนที่รวมตัวกันเป็นชุมนุม เป็นก๊ก ก็เพิ่มจำนวนมากขึ้น มีทั้งที่รวมกลุ่มเพื่อป้องกันตนเอง และปล้นสะดมผู้อื่น อีกทั้งหวังตั้งตนเป็นกษัตริย์ สมเด็จพระเจ้าตากสินจึงต้องทำการปราบปรามชุมนุมเหล่านี้ เพื่อให้เกิดความเป็นเอกภาพ เริ่มจากปี 2311 ทรงยกกองทัพปราบชุมนุมเจ้าพิชฌุโลก ที่ยึดครองหัวเมืองเหนือที่เคยเป็นของสุโขทัย แต่พลาดท่าถูกกระสุนปืนได้รับบาดเจ็บจนต้องยกทัพกลับ ฝ่ายพิชฌุโลกจึงฉวยโอกาสตั้งตน ราชากิเชกขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่ก็เพียง 7 วันก็ถึงแก่พิราลัย ซึ่งเปิดโอกาสให้ชุมนุมเจ้าพระฝางมีอำนาจและเข้าครอบครอง ในปีเดียวกันนี้เอง เมื่อทรงหายจากอาการบาดเจ็บ ก็ทรงยกกองทัพปราบชุมนุมเจ้าพิมายจนสำเร็จ ต่อมาในปี พ.ศ.2312 ก็ยกทัพปราบชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชุมนุมใหญ่ทางหัวเมืองภาคใต้ และได้อันเชิญพระไตรปิฎกมาคัดลอกไว้ที่กรุงธนบุรี พร้อมคุมตัวเจ้าเมืองนครฯ กลับมารับราชการที่กรุงธนบุรี ส่วนชุมนุมสุดท้ายที่ปราบปรามได้คือชุมนุมเจ้าพระฝาง ซึ่งแม้จะตีเมืองพิชฌุโลกได้แล้ว ก็ไม่ได้จากเมืองฝางหรือ สวางคบุรี มาที่พิชฌุโลก เพราะอำนาจเจ้าพระฝางผูกพันกับความเชื่อและความศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุเมืองฝาง อีกทั้งขาดระเบียบและการบริการจัดการที่ดี จึงทำให้สมเด็จพระเจ้าตากสิน

กระทำการตีแตกโดยง่าย ซึ่งชัยชนะในครั้งนี้เปรียบเหมือนการรวบรวมแผ่นดินที่เคยเป็นของ
กรุงศรีอยุธยา กลับคืน ยกเว้นเมืองประเทศราชเท่านั้น และยังเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้จีนยอมรับ สถานะ
กษัตริย์ของพระเจ้ากรุงธนบุรี และส่งเครื่องราชบรรณาการตามแบบแผนธรรมเนียม ครั้นก่อนหน้า
ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ส่งพระราชสาส์น ไปขอการสนับสนุนในปี พ.ศ.2311 (นิธิ เอียวศรีวงศ์,
2555 : 90)

2.7.2 การทำนุบำรุงศาสนา

พระราชกรณียกิจที่โดดเด่นในการกอบกู้ และทำนุบำรุงศาสนา ของสมเด็จพระ
เจ้ากรุงธนบุรี พอลงรวบรวมโดยสังเขปได้ดังนี้

1) การจัดระเบียบสังฆมณฑล

หลังจากกรุงแตก วัดวาอาราม หนังสือตำราทางศาสนาถูกทำลายสูญหายไป
มาก พระสงฆ์ไม่ล้มตายก็ถูกจับเป็นเชลย หรือไม่ก็ทำผิดวินัยจนทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมทราม
พระองค์จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดระเบียบสังฆมณฑลใหม่ โดยจัดประชุมคณะสงฆ์ที่วัดบางหว้าใหญ่
(วัดระฆังโฆสิตารามปัจจุบัน) แล้วให้เหล่าคณะสงฆ์นั้นเลือกพระสงฆ์ที่มีคุณธรรมขึ้นเป็นสมเด็จพระ
สังฆราช จากนั้นจึงแต่งตั้งสมณศักดิ์พระเถรานุเถระต่างๆ ขึ้นตามเดิม เพื่อให้การปกครอง
สังฆมณฑลเป็นไปโดยเรียบร้อยใน พ.ศ.2316 ได้ออกประกาศใช้พระราชกำหนดว่าด้วยศีลสิกขา เพื่อ
บังคับพระสงฆ์ให้ปฏิบัติตนอยู่ในกรอบพระวินัยที่ดี พระราชกำหนดฉบับนี้ถือเป็นกฎหมายเกี่ยวกับ
พระสงฆ์ฉบับแรกของไทยก็ได้

2) การบูรณะและปฏิสังขรณ์วัดที่สำคัญ

พระราชพงศาวดาร กรุงธนบุรี ฉบับจันทนุมาศ เจิม ได้กล่าวไว้ว่า ในคราว
เดียวกันกับที่ได้โปรดให้จัดระเบียบสังฆมณฑล ให้เป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้น ในปี พ.ศ.2311 ในโอกาส
สถาปนานครหลวงแห่งใหม่นั้นเอง สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ได้ทรงพระราชศรัทธาว่าจ้างบรรดา
ข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ให้ช่วยกันสร้างพระอุโบสถ พระวิหาร การเปรียญ และ
เสนาสนะกุฎีสงฆ์ รวมหลายพระอารามด้วยกัน เป็นจำนวนกว่า 200 หลัง สิ้นพระราชทรัพย์ไปเป็น
อันมาก ในปีหลังๆ ต่อมา ก็ยังได้โปรดให้สถาปนาและบูรณปฏิสังขรณ์วัดวาอารามต่างๆ อีกหลายครั้ง
ด้วยกัน พระอารามที่ได้โปรดให้สถาปนาขึ้นในรัชกาลของพระองค์ ก็คือ วัดบางยี่เรือเหนือ(วัด
ราชคฤห์) พระอารามที่ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์นั้นได้แก่ วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) วัดแจ้ง
(วัดอรุณราชวราราม) วัดบางยี่เรือใต้ (วัดอินทราราม) และวัดหงส์อ่าวาสวิหาร (วัดหงส์รัตนาราม) ฯลฯ
วัดสำคัญที่สุดที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเอาพระทัยใส่บูรณปฏิสังขรณ์
มากที่สุด ในรัชสมัยได้แก่ วัดอินทาราม ซึ่งสมัยนั้นเรียกกันว่า “วัดบางยี่เรือนอก” หรือ “วัดบางยี่เรือ
ใต้” เป็นวัดเก่าแก่สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา อยู่ริมคลองบางกอกใหญ่ ใกล้ตลาดพลู ฝั่งธนบุรี
วัดนี้ได้โปรดให้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกพิเศษทางฝ่ายสมณะวิปัสสนา

3) การรวบรวมพระไตรปิฎก

เมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเป็นครั้งที่สองในปี พ.ศ.2310 นั้น วัดวังบ้านเรือนได้ถูกเผาผลาญมากมายลงกายกอง คัมภีร์พระไตรปิฎกและหนังสือต่างๆ จึงเสียหายและสูญหายไปครั้งนั้นเป็นอันมาก เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์แล้ว ก็ได้ทรงเอาพระทัยใส่สืบเสาะหาต้นฉบับพระไตรปิฎก ตามบรรดาหัวเมืองต่างๆ ที่ยังหลงเหลือรอดพ้นจากการทำลายของข้าศึกในครั้งนั้น แล้วนำมาคัดลอกจำลองไว้ เพื่อสร้างเป็นพระไตรปิฎกฉบับหลวงสำหรับพระนครต่อไป แต่ในการสร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวง ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ตามที่ได้กล่าวมานี้ยังไม่ทันที่จะสำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ ก็มีเหตุทำให้ต้องสิ้นรัชกาลลงเสียก่อน

4) การสร้างสมุดภาพไตรภูมิบูรณ ฉบับกรุงธนบุรี

สมุดภาพไตรภูมิเป็นผลงานจิตรกรรมประเพณีบนเอกสารโบราณที่สร้างขึ้นจากความคิดรวบยอดในองค์ความรู้และความศรัทธาที่มีต่อวรรณกรรมเรื่องไตรภูมิพระร่วง สันนิษฐานว่าสมุดภาพไตรภูมิมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา สำหรับสมุดภาพไตรภูมิบูรณ ฉบับกรุงธนบุรี มีประวัติว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ตรัสสั่งให้พญาศรีธรรมราชา จัดพระสมุดเนื้อดี ส่งให้ช่างไปเขียนภาพในสำนักสมเด็จพระสังฆราช พระเจ้ากรุงธนบุรีทรงพบเมื่อเสด็จลงไปตีเมืองนครศรีธรรมราช จึงนิมนต์มาอยู่วัดระฆัง แล้วทรงตั้งให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชบอกเรื่องและคัดข้อความภาษาบาลีประกอบไว้ให้ชัดเจน ตั้งแต่ พ.ศ.2319 โดยบานแผนกของเรื่องบอกรายชื่อผู้เขียนภาพและอาลักษณ์ผู้เขียนคำบรรยายทั้งอักษรไทยและขอมประกอบเรื่องด้วย

5) อัญเชิญพระแก้วมรกตกลับคืน

เมื่อในโอกาสที่ได้โปรดให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เป็นแม่ทัพใหญ่ ยกกองทัพไปตีเวียงจันทร์ได้ในปี พ.ศ.2322 นั้น ตอนขากลับกองทัพไทยก็ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบาง ซึ่งประดิษฐานอยู่ ณ เมืองเวียงจันทร์นั้นลงมาด้วย เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงทราบข่าวการได้พระพุทธรูปอันศักดิ์สิทธิ์และทรงคุณค่าอย่างสูงสุด ก็ทรงปีติโสมนัสเป็นอย่างยิ่งนัก โปรดให้สมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะทั้งปวง ยกขบวนไปรับจนถึงเมืองสระบุรี พร้อมกันนั้นได้โปรดให้จัดขบวนเรือเสด็จพระราชดำเนินขึ้นไปรับด้วยพระองค์เอง ที่ตำบลบางธรณีใต้ปากเกร็ด เป็นขบวนเรือมโหฬารถึง 154 ลำ เมื่อรวมกับขบวนเรือที่แห่มาแต่เดิมเข้าด้วยกัน ก็เป็นจำนวนเรือในขบวนทั้งสิ้น 246 ลำ นำแห่เข้ามายังกรุงธนบุรี และได้โปรดให้ปลุกโรงรับเสด็จพระพุทธรูปสำคัญคู่บ้านคู่เมืองทั้งสององค์นี้ ประดิษฐานไว้ข้างพระอุโบสถวัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) ภายในเขตพระราชฐาน และตั้งเครื่องสักการบูชา

2.7.3 การกู้เศรษฐกิจ

การเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าเป็นครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2310 นั้น ทำให้ประเทศชาติต้องประสบกับความพินาศย่อยยับอย่างใหญ่หลวงแทบทุกด้านทุกทาง เศรษฐกิจของ

ประเทศต้องอยู่ในภาวะตกต่ำอย่างยิ่งชนิดที่ไม่เคยมีในการก่อน การทำไร่นา การค้าขายกับต่างประเทศ ต้องหยุดชะงักโดยสิ้นเชิง สังคมไทยต้องเผชิญกับทุกภิกขภัยครั้งใหญ่ยิ่ง ด้วยมิได้ทำไร่นาติดต่อกันมาถึง 2 ปี เหตุที่ต้องอยู่ในสภาวะสงคราม ข้าศึกคุกคามย่ำยีอยู่ทั่วไป

พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ได้กล่าวถึงสภาวะความอดอยากขาดแคลนของบ้านเมืองในครั้งนั้นไว้ตอนหนึ่ง ดังนี้ “จุลศักราช 1130 ปีชวดสัมฤทธิศก ทอดพระเนตรเห็นอัฐิกรรเวทคนทั้งปวงอันถึงพิบัติชีพตายด้วยทุกภิกขะ โจระ โรคะ สุขกองอยู่ดูจหนึ่งภูเขา แลเห็นประชาชนซึ่งลำบากอดอยากอาหาร มีรูปร่างดูจหนึ่งเปรตปีศาจพึงเกลียด ทรงพระสังเวชประคุดมีพระทัยเหนื่อยหน่ายในราชสมบัติ จะเสด็จไปเมืองจันทบุรี จึงสมณพราหมณาจารย์เสนาบดีประหาราษฎร ชวนกันกราบทูลอาราธนาวิงวอนสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวพระบรมหน่อพุทธางกูร ตรัสเห็นประโยชน์เป็นปัจจัยแก่พระปรมาภิไศหกรรมโพธิญาณนั้นก็รับอาราธนาจึงเสด็จยับยั้งอยู่ ณ พระตำหนักเมืองธนบุรี”

แปลว่า สภาพความอดอยากขาดแคลนอย่างหนักของประชาชนที่กำลังผจญกันอยู่ทั่วหน้า ณ บัดนั้น ได้ทำให้พระองค์ทรงท้อแท้พระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง ทรงพระปริวิตกกังวลต่อความเป็นอยู่ของไพร่ฟ้าประชาชน

จดหมายเหตุของพวกคณะบาทหลวงฝรั่งเศส ที่ได้เข้ามาอยู่ในเมืองไทยเวลานั้น ได้บันทึกถึงเรื่องทุกภิกขภัยครั้งนั้นไว้ ดังนี้ “ศาอาหารการรับประทานในเมืองนี้แพงอย่างที่สุด เวลานี้ข้าวสารขายกันทะนานละ 2 เหรียญครึ่งคนที่หาเลี้ยงชีพด้วยการรับจ้างนั้น ถึงจะหมั่นสักเพียงไร ก็หาซื้ออาหารรับประทานแต่คนเดียวก็ไม่พอ เมื่อเป็นเช่นนี้บุตรภรรยาจะเป็นอย่างไร” (วิกเตอร์ ลาก : 94)

อีกตอนหนึ่งมีกล่าวไว้ว่า “พวกไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินต้องรับความเดือดร้อน ต้องล้มตายวันละมากๆ เพราะอาหารการกินอัตคัดกันดารอย่างที่สุด ในปีนี้ (พ.ศ.2312) ได้มีคนตายมีจำนวนมากกว่าเมื่อครั้งพม่าเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยา”

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับบูรแพง มีกล่าวไว้ตอนหนึ่ง ดังนี้ “ราคาข้าวขึ้นสูงจนกลายเป็นสินค้าที่หายากในตลาด หัวเผือกหัวมันและพวกหน่อไม้เป็นอาหารสำคัญในภาวะอดอยากนี้ และคนส่วนมากถูกคุกคามจากโรคที่แปลกๆ พวกคนป่วยความจำเสื่อมและพูดจาเลอะเลือน จนกลายเป็นคนเสียสติในระยะนี้อย่างง่ายดาย ซึ่งทำให้แผ่ขยายความร้ายแรงน่ากลัวของโรคได้ดีขึ้น”

“พวกสยามจับอาวุธขึ้นต่อต้านพระสงฆ์ ซึ่งพวกเขากล่าวหาว่าทรยศต่อพวกเขา “พระเจดีย์ถูกปล้นและพระพุทธรูปถูกทำลายเพื่อเอาเงินซึ่งอยู่ในองค์พระ”

ดังนั้น นอกจากการก่อกวนพร้อมกับย้ายราชธานี มาตั้งแห่งใหม่ที่กรุงธนบุรีแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก็ยังต้องทรงกอบกู้สถานะทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองอย่างหนักอีกด้วย

พระราชกรณียกิจในการแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจ ภายหลังจากเสียดูกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1) การแก้ปัญหาความอดอยากขาดแคลนของประชาชน ปัญหาร้ายแรงอย่างยิ่งเฉพาะหน้า ที่จะต้องดำเนินการรีบด่วนในทันที ก็คือการแก้ไขความอดอยากขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคของราษฎร สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงดำเนินการด้วยวิธีจ่ายพระราชทรัพย์เป็นจำนวนมาก ซื้อข้าวสารที่พ่อค้าต่างประเทศบรรทุกสำเภาเข้ามาค้าขาย โดยให้ราคาสูงเป็นพิเศษ ถึงถึงละ 3 – 5 บาท บางคราวก็ถึงถึงละ 6 บาท ซึ่งนับว่าแพงมากเหลือเกินสำหรับในครั้งนั้น เพราะถ้าหากเทียบกับค่าของเงินในปัจจุบันแล้ว ก็ตกถึงถึงละร่วม 2,000 บาท แล้วก็ทรงนำข้าวสารเหล่านั้นมาแจกจ่ายพระราชทาน แก่บรรดาราษฎรที่อดโชนับจำนวนหมื่นโดยทั่วหน้ากัน ตลอดถึงข้าราชการทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน ก็ได้รับพระราชทานอย่างทั่วถึง ในอัตราคนละ 1 ถึงต่อ 20 วัน

พร้อมกันนั้น ยังได้โปรดให้ซื้อเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม แจกจ่ายพระราชทานอีกด้วยเป็นจำนวนมากมายังผลให้ความเดือดร้อนของอาณาประชาราษฎร ได้บรรเทาเบาบางลงทันที ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาฉบับบูรณะ ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้อย่างหนึ่งว่า “ภายใต้สถานการณ์ที่เลวร้ายเหล่านี้ พระยาตากได้แสดงความเมตตาจากความขัดสนไม่เป็นเรื่องต้องอดอยากต่อไปอีก ทรงเปิดพระคลังหลวงเพื่อช่วยเหลือ”

ปัญหาทุพภิกขภัยในสมัยกรุงธนบุรีตอนต้นนี้ คงจะได้มีติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายปี ด้วยมีหลักฐานปรากฏอยู่ในราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) ว่าแม้ใน พ.ศ.2313 ก็ยังต้องทรงซื้อข้าวสารแจกอยู่อีก

“ครั้นจุลศักราช 1132 ปีชาลโทศก (พ.ศ.2313) ฯลฯ ครั้งนั้นข้าวแพง เกวียนละ 3 ชั่ง ด้วยเดชพระบารมีบรมโพธิสมภารกำปั่นข้าวสารมาแต่ทิศใต้ ก็ได้เกณฑ์ให้กองทัพเหลือเฟือ แล้วได้ทรงบริจาคทานแก่สมณะ ชีพราหมณ์ ยาจก วณิพก และครอบครัวบุตร ภรรยา ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง” จากการทำได้ทรงแก้ปัญหาทุพภิกขภัยเฉพาะหน้า ด้วยการทุ่มเงินซื้อข้าวสารและเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ เพื่อนำมาแจกจ่ายบำบัดความหิวโหยขาดแคลนของประชาชน ดังกล่าวมานี้ ได้ก่อให้เกิดผลดีแก่ชาติบ้านเมืองและประชาชนส่วนรวม

2) ฟืนฟู่การค้าขายกับเมืองต่างประเทศ เมื่อบ้านเมืองค่อยกลับคืนเข้าสู่ความเป็นปกติสุขแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีก็ได้ทรงหันมาฟื้นฟูการค้าทางทะเล กับต่างประเทศ อย่างเป็นทางการใหญ่ เพื่อหารายได้มาใช้จ่ายใช้สอยในราชการ และทำนุบำรุงบ้านเมืองต่อไป นอกจากนี้ยังช่วยบรรเทาการเรียกเก็บภาษีอากรจากราษฎร ซึ่งยังอยู่ในระยะยังตั้งตัวไม่ได้เป็นอันมากอีกด้วย

ปรากฏว่าในครั้งนั้นทางไทยเราได้ส่งสำเภาหลวงออกไปติดต่อกับค้าขายกับนานาประเทศแถบนี้รวมหลายสายด้วยกัน กล่าวคือทางตะวันออกไปถึงเมืองจีน ทางตะวันตกไปถึง

อินเดีย ในขณะที่เดียวกันก็มีเรือสินค้าจากประเทศเพื่อนบ้านในย่านนี้ เข้ามาค้าขายกับประเทศไทยเรานั้นอยู่เสมอเช่นเดียวกัน เป็นต้นว่า จีน ขวา (คืออินโดนีเซียในปัจจุบัน ซึ่งฮอลันดากำลังยึดครองอยู่ในขณะนั้น) อินเดีย (อังกฤษยึดครอง) มลายู (มาเลเซีย) ฯลฯ ทำรายได้ให้กับรัฐบาลเป็นอันมาก เป็นต้นว่าได้จากค่าปากเรือ ภาษีขาเข้า – ขาออก ฯลฯ ตามระบบภาษีอากรของเราในครั้งนั้น

ประเทศที่เราติดต่อกับค้าขายด้วยในสมัยกรุงธนบุรีนั้น ที่สำคัญที่สุดคือจีน ทั้งนี้ก็เป็นด้วยชาวยุโรปชาติต่างๆ ที่เคยเข้ามาติดต่อกับค้าขายอยู่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา นั้น ได้พากันอพยพโยกย้าย ออกไปค้าขายอยู่ตามประเทศอื่นๆ หมด เนื่องจากบ้านเมืองของเราได้ตกอยู่ในสภาพยุคเข็ญเป็นจลาจล มีศึกสงครามคุกคามติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน การติดต่อสัมพันธ์ไมตรีกับประเทศตะวันตกต้องยุติลงชั่วขณะหนึ่ง จึงเหลือแต่จีนเป็นเอกอยู่ชาติเดียวเท่านั้น นานๆ จึงจะมีเรือฝรั่งหรือแขกเข้ามาเทียบท่าสักลำหนึ่ง ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับจีนนั้นได้มีมาช้านาน อาจนับถึงพันปีมาแล้วก็ได้ เป็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดสนิทสนม ไปมาหาสู่กันเสมอมิได้ขาด ดุจดั่งเครือญาติกันกว่าได้

ทั้งนี้นอกจากสาเหตุที่อยู่ใกล้ สามารถไปมาหาสู่กันได้สะดวก ด้วยต่างก็รู้ถึงฤดูกาลทิศทางลม ตลอดจนเส้นทางในการเดินเรือในย่านทะเลจีนนี้เป็นอันดีแล้ว ก็ยังเป็นเพราะเมืองไทยเรามีสินค้าหลายชนิด เป็นที่ต้องการของชาวจีนมาตั้งแต่โบราณกาล เช่น เครื่องเทศ พริกไทย น้ำตาล หนังสัตว์ เขาสัตว์ ริงนก ฯลฯ เฉพาะอย่างยิ่ง กระจุกเสื่อ เขากวาง นอแรด และสมุนไพรมากมายอย่างนั้น เป็นที่นิยมในการผสมตัวยา ตามตำราจีนโบราณเป็นอันมาก

ขณะเดียวกัน จีนก็มีสินค้าหลายชนิดเป็นที่ปรารถนาของทางไทยเรามาก เช่นกัน อาทิ เครื่องลายคราม ถ้วยชามเบญจรงค์ และผ้าแพรต่างๆ รวมความหมาย ทั้งจีนและไทย ต่างก็ได้ประโยชน์จากการติดต่อกับค้าขายซึ่งกันและกันเป็นอันดี

นอกจากนี้ ในการติดต่อกับค้าขายระหว่างไทยกับจีนนี้ ต่างก็ถ้อยทีถ้อยอาศัย อะลุ่มอล่วยซึ่งกันและกัน ด้วยอัธยาศัยไมตรีเป็นอย่างดีตลอดมา เช่น ทางไทยได้ลดค่าธรรมเนียมปากเรือ และภาษีอากรให้แก่เรือสำเภของจีนในอัตราพิเศษอยู่เสมอ จนทราบกันอยู่ในวงการค้าสมัยนั้นเป็นอย่างดี

พอกรุงธนบุรีตั้งตัวขึ้นมาได้ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยกับจีน จึงได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาดำเนินการทันที โดยได้มีสำเภของทั้งสองฝ่ายบรรทุกสินค้าไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ เฉพาะอย่างยิ่งสำเภหลวงของไทยเรา ได้ออกไปค้าขายยังเมืองจีนเป็นประจำทำรายได้ให้แก่ประเทศชาติในสมัยนั้นเป็นอันมาก (ต่วน ลี เซ็ง, 2528 : 95)

2.7.4 ความสัมพันธ์กับประเทศตะวันตก

ความสัมพันธ์กับอังกฤษ เนื่องจากในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนี้เป็นยุคสมัยแห่งการศึกษาสงคราม ต้องพัวพันอยู่กับการรบพุ่งเกือบตลอดเวลา สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงต้องทรงรับเป็นพระราชภาระ ในการรวบรวมไพร่พลและอาวุธ ให้พร้อมสรรพอยู่เสมอ

นอกจากจะทรงแสวงหาแม่ทัพนายกองที่สามารถมาไว้ช่วยเป็นกำลังในการต่อสู้ป้องกันบ้านเมืองแล้ว ยังทรงแสวงหาอาวุธยุทธภัณฑ์ที่ทันสมัย มาไว้ใช้ในการทำศึกสงครามอีกด้วย ในเรื่องอาวุธนั้น ปรากฏว่าทางไทยเราในขณะนั้น ยังขาดแคลนอาวุธทันสมัยอยู่มาก เพราะเรามีแต่อาวุธสั้น ประเภทที่ใช้ต่อสู้แบบประชิดตัว และมีปืนใหญ่ที่หล่อขึ้นใช้เองซึ่งไม่ค่อยจะมีประสิทธิภาพเท่าใดนัก โดยเหตุนี้เราจึงต้องมีการติดต่อขอความช่วยเหลือในเรื่องอาวุธ หรือขอซื้ออาวุธที่ทันสมัยจากประเทศที่มีสัมพันธไมตรีต่อกันเพื่อนำมาใช้กับข้าศึกศัตรู

ประเทศที่เราติดต่อกับในเรื่องอาวุธนี้ในครั้งนั้น ที่สำคัญที่สุดก็คือประเทศอังกฤษซึ่งกำลังแผ่อำนาจจะเข้ามาครอบครองแหลมมลายู (ประเทศมาเลเซีย – สิงคโปร์ในปัจจุบัน) อยู่ในขณะนั้น โดยมีศูนย์กลางอำนาจการใหญ่อยู่ที่อินเดีย ซึ่งในเวลานั้นอินเดียได้ตกอยู่ในความยึดครองของอังกฤษเกือบหมดประเทศแล้ว บุคคลสำคัญของอังกฤษที่เป็นหัวแรงดำเนินการในเรื่องนี้ ก็คือ นายฟรานซิส ไลท์ หรือที่เรียกกันโดยย่อว่า กัปตัน ไลท์ อดีตนายทหารเรือแห่งราชนาวิกอังกฤษ นายฟรานซิส ไลท์ หรือกัปตันไลท์ผู้นี้ก็คือ “กัปตันเหล็ก” หรือ “กัปตันเหล็ก” ในเอกสารของฝ่ายไทยสมัยก่อนนั่นเอง ปรากฏในพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาว่า เมื่อ พ.ศ.2319 เขาได้ส่งปืนเข้ามาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นจำนวน 1,400 กระบอก

2.8 บุคคลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับสมเด็จพระเจ้าตากสิน

2.8.1 พระยาพิชัยดาบหัก

พระยาพิชัย มีชื่อเดิมว่า จ้อย ต่อมาได้ชื่อว่า “ทองดี” เป็นบุตรชาวนา อยู่บ้านห้วยคา เมืองพิชัย (ปัจจุบันเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดอุดรธานี) ได้ศึกษาวิชามวยกับครูที่มีชื่อหลายคน ออกชกมวย จนมีชื่อเสียง และได้หัดฟันดาบที่สวรรคโลกจนเก่งกล้า พระเจ้าตากเห็นฝีมือนายทองดี ก็ทรงชวนให้ไปอยู่ด้วย ต่อมาได้รับราชการเป็นหลวงพิชัยอาสา ในพระราชพงศาวดารได้กล่าวถึง ช่วงก่อนสิ้นกรุงศรีอยุธยาว่า เมื่อครั้งพระยาตาก (สิน) ตีฝ่าวงล้อมพม่าออกมา หลวงพิชัยอาสาเป็นกำลังตีฝ่าวงทัพพม่าออกไปด้วย หลวงพิชัยอาสาเป็นทัพหน้ายกขึ้นไปตีค่ายโพธิ์สามต้น ได้สำเร็จครั้งเมื่อพระเจ้าตากได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้หลวงพิชัยอาสาเป็นเจ้าหมื่นไวยวรนาถ ทหารเอกราชองครักษ์ ตลอดระยะเวลาที่ทำสงครามปราบพม่ารบต่าง ๆ เพื่อรวมไทยให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนั้น หลวงพิชัยอาสาหรือเจ้าหมื่นไวยวรนาถ ได้ถือดาบออกหน้าทหารอย่างกล้าหาญ สู้อย่างเต็มความสามารถ จนได้เลื่อนเป็นพระยาสิทธิราชเดโช และเป็นพระยาพิชัยได้ครองเมืองพิชัยในที่สุดเมื่อพระยาพิชัยเป็นเจ้าเมืองพิชัยอยู่นั้น พระยาพิชัยได้ถือดาบสองมือ คุมทหารออกต่อสู้ป้องกันพม่าจนดาบหัก เป็นที่เลื่องลือจนได้นามว่า “พระยาพิชัยดาบหัก”

(พันจันทนุมาศ (เจิม) , 2551 : 21)

2.8.2 กัปตันเหล็ก หรือ ฟรานซิส ไทท์

เป็นพ่อค้าชาวอังกฤษที่เข้ามามีบทบาทในกิจการค้าขายในแถบหัวเมืองมลายู ได้ทำความดีความชอบ โดยการจัดหาอาวุธปืนมาถวายแก่พระมหากษัตริย์ไทย สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้เป็น “พระยาราชกัปตัน” บางครั้งจึงเรียกเป็นพระยาราชกัปตันเหล็ก กัปตันเหล็กได้ส่งปืนนกสับ เข้ามาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และภายหลังได้เป็นผู้ติดต่อซื้ออาวุธ ให้แก่ทางราชการ (มูลนิธิอนุรักษโบราณสถานในพระราชวังเดิม, 2543 : 71)

2.8.3 เจ้าพระยาจักรี (ทองด้วง)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ มีพระนามเดิมว่า “ด้วง” ประสูติในรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมัยกรุงศรีอยุธยา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงเป็นแม่ทัพคู่พระทัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในราชการศึกสงครามหลายครั้งหลายคราว ตลอดสมัยกรุงธนบุรี เมื่อครั้งกรุงธนบุรีเกิดการจลาจล จึงต้องรีบยกทัพกลับมาปราบปรามระงับเหตุวุ่นวายในกรุงธนบุรี จนสงบราบคาบ ข้าราชการ และราษฎรทั้งปวงพร้อมใจกันอัญเชิญเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกขึ้นครองราชสมบัติ เป็นปฐมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์

2.8.4 กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

ทรงเป็นนักรบที่สามารถและเป็นกำลังของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในการกอบกู้ อิสระภาพและยังทรงเป็นกำลังสำคัญของพระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในการปกป้องประเทศ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เฉลิมพระนามาภิไธยเป็น สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

2.8.5 เจ้าจอมมารดาเจ้าหญิงฉิม

เจ้าจอมในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช มีฐานันดรศักดิ์เป็นเจ้าหญิง เนื่องจากเป็นพระธิดาองค์ใหญ่ ในเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (หนู) หัวหน้าชุมนุมเจ้า นครศรีธรรมราช เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชเสด็จยกทัพไปปราบชุมนุม เจ้านครศรีธรรมราช นั้น เจ้าพระยานครศรีธรรมราชหนีไปพึ่งเจ้าพระยาตานี แต่ถูกคุมตัวส่งมาจำขังไว้ที่ธนบุรี และได้ถวายพระธิดาเป็นข้าบาทบริจาริกา เจ้าหญิงฉิมได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้า ให้เป็นพระสนมเอกที่กรมบริจาริกาศรีสุดารักษ์ (ศิลปากร กรม, 2522 : 9313)

2.8.6 เจ้าจอมมารดาฉิมใหญ่

ในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นพระราชธิดาองค์ที่ 3 ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ภายหลังเมื่อสมเด็จพระเจ้า พระยามหากษัตริย์ศึกปราบดาภิเษก เถลิง ถวัลยราชสมบัติ จึงได้โปรดเกล้าฯ สถาปนาเจ้าจอมมารดาฉิมใหญ่ในฐานะพระราชธิดา เป็นสมเด็จพระ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฉิมใหญ่ ส่วนเจ้าฟ้าสุพันธุวงศ์ โปรดฯ ให้สถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนกษัตราธิบดี

2.8.7 เจ้าพระยาจักรี (แขก)

เจ้าพระยาจักรี (แขก) ข้าราชการชาวมุสลิม ซึ่งขณะนั้นเป็นหลวงนายศักดิ์ ชื่อเดิม "หมุด" ไปราชการที่จันทบุรี หลังจากพม่าตีกรุงศรีอยุธยาแตกแล้ว จึงตกค้างอยู่ ณ เมืองจันทบุรี และได้มาเฝ้าถวายตัว กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชหนึ่งในกำลังสำคัญของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นแม่ทัพไปตีเมืองต่างๆ

2.8.8 เจ้าฟ้ากรมขุนกษัตราธิบดี

เป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประสูติแต่ เจ้าฟ้าฉิมใหญ่ ได้รับพระนามเมื่อประสูติว่า เจ้าฟ้าสุพันธุวงศ์ แต่คนทั่วไปเรียกว่า เจ้าฟ้าเหม็น ซึ่งต่อมาได้รับพระราชทานพระยศเป็น เจ้าฟ้ากรมขุนกษัตราธิบดี ทรงมีวังที่ประทับอยู่ที่ถนนหน้าพระลานด้านตะวันตกที่เรียกว่า “วังท่าพระ”

2.8.9 เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ (จ้อย)

เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ พระนามเดิมว่า “จ้อย” เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และสมเด็จพระอัครมเหสี กรมหลวงบาทบริจา มีบรรดาศักดิ์เป็นสมเด็จพระมหาอุปราช ดำรงตำแหน่งรัชทายาท ทรงช่วยราชการทำศึกสงครามอย่างหนัก มาตลอดพระชนม์ชีพ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ทรงเป็นต้นราชสกุล สิ้นสุขและอินทรโยธิน

2.8.10 หลวงพิชัยราชา

เป็นนายทหารผู้หนึ่ง ที่ได้ติดตามพระเจ้าตาก ตีฝ่าวงล้อมของพม่าไปสะสมผู้คนในเมือง ระยอง ภายหลังเมื่อพระเจ้าตากปราบเมืองจันทบุรีได้แล้ว หลวงพิชัยราชามีหน้าที่ควบคุมดูแลการต่อเรือรบ และเป็นกองหน้า ตีตะลุยขับไล่พม่าตั้งแต่เมืองธนบุรีไปจนถึงโพธิ์สามต้น เมื่อพระเจ้าตากปราบดาภิเษกขึ้นเป็น สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้ทรงพระกรุณาสถาปนาหลวงพิชัยราชาขึ้นเป็นเจ้าพระยาพิชัยราชา ต่อมาเมื่อตีเมืองสวางคบุรีได้แล้ว ได้โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาพิชัยราชาเป็นเจ้าพระยาสุวรรคโลก ครองเมืองสุวรรคโลก

2.8.11 หลวงพรหมเสนา

รับราชการเป็นสามารถและได้ใกล้ชิดสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เช่นเดียวกับนายทหารทั้งหลายที่ร่วมรบกันมาตั้งแต่แตกค่ายหลวงพรหมเสนาเป็นนักรบที่มีความสามารถสูงและไม่ย่อท้อในการศึก จึงได้รับโปรดเกล้าฯ ตำแหน่งจนถึงพระยาอนุรักษภูธร เมื่อก่อนศึกเจ้าพระผาง ต่อมาท่านได้บรรพชาอุปสมบทที่วัดตุม จ.พระนครศรีอยุธยา ท่านก็ได้ศึกษาความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ

จากวัดแห่งนี้ ภายหลังสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ทรงตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ก็ทรงพระราชทานยศบรรดาศักดิ์ให้เป็น "พระพรหมเสนา

2.8.12 พระยาท้ายน้ำ (พระเชียงเงิน)

เดิมเป็นเจ้าของเมืองเชียงเงิน หัวเมืองชั้นจัตวาขึ้นกับเมืองระแหง (ในพระราชพงศาวดารกล่าวชัดเจน ซึ่งแย้งกับบางแหล่งข้อมูลว่า หลวงพรหมเสนามีเชื้อสายจีน) เข้ามาสาวมิภักดิ์พระยาตาก และร่วมรบตั้งแต่ครั้งตีฝาทัพพม่าออกมาจนถึงจันทบุรี หลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้บันทึกไว้ว่า ในคราวที่ทรงต่อสู้กับอริราชศัตรูที่เมืองระยองนั้น ได้มีบันทึกว่า "พระยาเชียงเงิน" เป็น "พระยาท้ายน้ำ" ครั้นเมื่อปราบปรามก๊กต่าง ๆ ทางเมืองเหนือได้ราบคาบแล้ว ทรงมีพระกรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้พระยาท้ายน้ำรั้งเมืองสุโขทัย. ท่านเป็นทหารหาญคนสนิทที่ได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยยิ่ง

2.9 ลำดับเหตุการณ์สำคัญสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พ.ศ.2310 – พ.ศ.2325)

พ.ศ.2277 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงพระราชสมภพ (สมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ) บิดาชื่อ ไชยสงครามดาชื่อ นางนกเอี้ยง มีกำเนิดเป็นสามัญชน เมื่อพระชนมายุได้ 4 วัน เจ้าพระยาจักรีขอไปเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม

พ.ศ.2290 เมื่ออายุครบ 13 พรรษา ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในพระบรมราชาธิราชที่ 3 หรือพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

พ.ศ.2298 เมื่ออายุครบ 21 พรรษา ทรงผนวช ณ สำนักอาจารย์ทองดี วัดโกษาवास เมื่อทรงลาสิกขาแล้วได้รับราชการในตำแหน่งมหาดเล็กกรายงานในกรมมหาดเล็กไทยและกรมวังศาลหลวง

พ.ศ.2301 ปีต้นรัชกาลสมเด็จพระสุริยาศน์อมรินทร์หรือพระเจ้าเอกทัศ ได้เป็นพระยาเจ้าเมืองตาก ต่อมาเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองกำแพงเพชร แต่ยังไม่ได้ขึ้นไปครอง

พ.ศ.2309 พระยาวชิรปราการพาพรรคพวกไทย-จีน ฝ่าวงล้อมพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยา ไปซ่อนสมุทกำลังผู้คนและเตรียมกำลังทัพที่จันทบุรี

พ.ศ.2310 กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่ 2 แต่สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชสามารถกอบกู้เอกราชคืนมาได้ในปีเดียวกัน และตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีใหม่

พ.ศ.2311 เริ่มปราบชุมนุมเจ้าพระยาพิษณุโลก แต่ไม่สำเร็จ ปราบชุมนุมเจ้าพิมาย สำเร็จเป็นชุมนุมแรก

พ.ศ.2312 ปราบชุมนุมเจ้านครศรีธรรมราชสำเร็จ ยกทัพไปตีเขมรครั้งแรกแต่ไม่สำเร็จ

พ.ศ.2313 รวบรวมประเทศได้เป็นปึกแผ่นมั่นคง ปราบชุมนุมเจ้าพระฝางสำเร็จ ทรงพระราชนิพนธ์ทลละครรามเกียรติ์ รบชนะพม่าที่สวรรคโลก และตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ 1 จัดการปกครองและการศาสนาในหัวเมืองครั้งใหญ่

พ.ศ.2314 ยกทัพไปตีเขมรครั้งที่ 2 และสามารถปราบเขมรไว้ในอำนาจ นายสวนมหาดเล็กแต่งโคลงยอพระเกียรติพระเจ้ากรุงธนบุรี

พ.ศ.2315 พม่ายกทัพมาตีเมืองพิชัย ครั้งที่ 1 แต่ไม่สำเร็จ

พ.ศ.2316 รบชนะพม่าที่มาตีเชียงใหม่ ครั้งที่ 2 ทำให้เกิดวีรกรรมพระยาพิชัยดาบหัก

พ.ศ.2317 รบชนะพม่าที่บางแก้ว ราชบุรี พม่าถูกจับและเสียชีวิตไปมากมาย ไทยตีเมืองเชียงใหม่ครั้งที่ 2 ได้สำเร็จ

พ.ศ.2318 พม่ายกทัพใหญ่มาตีหัวเมืองเหนือแต่ไม่สำเร็จ ถูกจับเป็นเชลยหลายหมื่นคน

พ.ศ.2319 พม่ายกทัพมาตีเมืองเชียงใหม่แต่ไม่สำเร็จ

พ.ศ.2321 โปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก กับเจ้าพระยาสุรสีห์ไปตีเวียงจันทน์ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบาง มาไว้ที่กรุงธนบุรี พระแก้วมรกตประดิษฐานไว้ที่วัดอรุณฯ ส่วนพระบางคืนไปในรัชกาลที่ 1

พ.ศ.2323 เกิดจลาจลในเขมร โปรดฯให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกฯ เจ้าพระยาสุรสีห์ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ พระองค์เจ้าจ็ญ ยกทัพไปตีกรุงกัมพูชา แต่ยังไม่ทันสำเร็จ ก็เกิดจลาจลในกรุงธนบุรีเสียก่อน หลวงสรวิชาติ(หน) แต่งอิเหนาคำฉันท์

พ.ศ.2324 ส่งทัพไปปราบจลาจลในเขมร

พ.ศ.2324 พระยาสรรรค์ก่อการกบฏ

พ.ศ.2325 ที่ประชุมขุนนางข้าราชการ ลงความเห็น ให้สำเร็จโทษสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์เสด็จสวรรคต ในวันที่ 7 เมษายน 2325 พระชนมายุได้ 48 พรรษา รวมเวลาครองราชย์ได้ 15 ปี

ยุคสมัยของกรุงธนบุรีนั้นมีแม้ว่าจะมีอายุ เพียง 15 ปี (พ.ศ.2310 – พ.ศ.2325) แต่ด้วยเป็นส่วนหนึ่งของช่วงเวลาที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นเสมือนรอยต่อแห่งยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ชาติไทย นับจากกรุงศรีอยุธยาไปสู่กรุงรัตนโกสินทร์ อีกทั้งการเข้ามาตั้งรกรากใหม่และการอพยพของผู้คน ตั้งแต่เมื่อปลายสิ้นสุดสงครามกับพม่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมไปถึงการมีสัมพันธไมตรีทางการทูตและการค้าขายกับชาวต่างชาติ ทำให้เกิดการส่งผ่านความรู้ทางด้านศิลปวัฒนธรรม หลากหลายแขนง ที่น่าจะอนุรักษ์และทำการศึกษา เพื่อเป็นส่วนหนึ่งหลักฐานยืนยันในความเจริญรุ่งเรืองของประวัติศาสตร์กรุงธนบุรี

3. ข้อมูลเกี่ยวกับสารานุกรม

3.1 ประวัติและวิวัฒนาการของสารานุกรม

กองบรรณาธิการสารานุกรมโทรคมนาคมไทยได้ทำการจัดเก็บข้อมูลประวัติและวิวัฒนาการของสารานุกรม (สารานุกรมโทรคมนาคมไทย, 2558 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงสารานุกรม (Encyclopedia) คือ หนังสือที่รวบรวมความรู้ต่างๆ ไปหรือความรู้เฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง เช่น ด้านพืช ด้านคอมพิวเตอร์ ด้านภูมิศาสตร์ ฯลฯ สารานุกรมชุดหนึ่งอาจจะประกอบด้วยสารานุกรมเล่มเดียว หรือหลายเล่ม ซึ่งในแต่ละเล่ม จะมีการจัดเรียงที่แตกต่างกันออกไปอาจเรียงลำดับตามตัวอักษร หรือเรียงลำดับตามเนื้อหาเพื่อความสะดวกต่อการค้นหาความรู้ต่างๆ โดยเนื้อหาในสารานุกรมอาจจะ มีภาพประกอบรูปถ่ายหรือตัวอย่างเพื่อช่วยให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

สารานุกรมบริเตนิกา (*Encyclopedia Britannica*) เป็นหนังสือชุดแรกที่เป็นสารานุกรมอย่างแท้จริงถูกตีพิมพ์ขึ้นครั้งแรกเป็นภาษาอังกฤษที่เมืองเอดินเบิร์ก (Edinberg) ประเทศสกอตแลนด์ เมื่อปี ค.ศ.1768-1771 สารานุกรมบริเตนิกาเป็นสารานุกรมที่เก่าแก่ที่สุดในโลกซึ่งเขียนและเรียบเรียงโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชา ซึ่งเป็นสารานุกรมที่ได้รับความนิยม จากผู้ใช้งาน ได้ตีพิมพ์ออกมาอีกหลายครั้ง (edition) สารานุกรมบริเตนิกา เป็นต้นแบบในการจัดทำสารานุกรมในยุคต่อๆมา เพราะหลังจากที่สารานุกรมบริเตนิกาถูกเผยแพร่ได้มี สารานุกรมรูปแบบเดียวกันเกิดขึ้นอีกมากมาย ซึ่งในปัจจุบันสารานุกรมบริเตนิกา มีการตีพิมพ์บทความมากกว่า 100,000 บทความ (อ้างอิงข้อมูลจากสารานุกรมวิกิพีเดีย) ตัวอย่างสารานุกรมบริเตนิกาในยุคแรกอย่างสารานุกรมบริเตนิกา ณ หอสมุดของมหาวิทยาลัยแห่ง Groningen ประเทศเนเธอร์แลนด์ และตัวอย่างสารานุกรมบริเตนิกา ปี ค.ศ.2007 (พ.ศ.2550) ในรูปแบบซีดีตั้งรูปสารานุกรมบริเตนิกาปี ค.ศ.2007 โดยนายจอร์จ เคาช์ ประธานบริษัท เอนไซโคพีเดีย บริทานนิกา อิงค์. เปิดเผยผ่านแถลงการณ์ว่า การยุติการตีพิมพ์ของสารานุกรม เป็นเรื่องที่เราคิดกันมานานแล้ว มันเป็นขั้นตอนของการวิวัฒนาการของเราจากการเป็นผู้ผลิตหนังสือสารานุกรมที่เราเคยเป็น ไปสู่การเป็นผู้ผลิตสื่อการเรียนรู้ดิจิทัลสอดคล้องกับ ไทยรัฐออนไลน์ 14 มี.ค. 2555 ได้กล่าวถึง เอนไซโคพีเดีย บริทานนิกา สารานุกรมเก่าแก่ที่สุดที่ยังคงตีพิมพ์อยู่ในโลก ประกาศยุติการตีพิมพ์แล้ว และจะหันไปทำสารานุกรมรูปแบบออนไลน์เต็มตัว สำนักข่าวต่างประเทศรายงานเมื่อวันที่ 14 มี.ค. ว่า บริษัทสารานุกรม 'เอนไซโคพีเดีย บริทานนิกา' สารานุกรมที่ตีพิมพ์มายาวนานกว่า 244 ปี ของอังกฤษ และถูกใช้สำหรับการอ้างอิงทางวิชาการมากที่สุดในโลก ประกาศเตรียมยุติการตีพิมพ์อย่างเป็นทางการ และจะเปลี่ยนแปลงการนำเสนอเป็นแบบดิจิทัลอย่างเต็มตัว เนื่องจากยอดขายฉบับพิมพ์ตกต่ำลงอย่างมากในยุคอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ เอนไซโคพีเดีย บริทานนิกา เริ่มตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 1768 ในประเทศสกอตแลนด์ ก่อนที่จะย้ายโรงพิมพ์ไปยังเมืองชิคาโกของสหรัฐฯ ในปี 1901 โดยยอดขายพุ่งถึงจุดสูงสุดในปี 1990 ซึ่งขายได้ถึง 120,000 ชุด หลังจากนั้น เมื่อเข้าสู่ยุคอินเทอร์เน็ต ผู้คนเริ่มหันไปค้นข้อมูลในโลกออนไลน์มากขึ้น ทำให้ยอดขายของ เอนไซโคพีเดีย บริทานนิกา ลดลงอย่างมาก อย่างเมื่อปี 2010 ก็ขายได้เพียง 8,000 ชุดเท่านั้น บริทานนิกา จึงหันมาทำสารานุกรมในรูปแบบดิจิทัล โดยทำเป็นซีดีมัลติมีเดียครั้งแรกในปี

1989 และเริ่มทำเป็นสารานุกรมออนไลน์ครั้งแรกในปี 1994 และมีผู้ใช้งานกว่า 100 ล้านคนทั่วโลก

สารานุกรมยุคปัจจุบันได้ถูกปรับปรุงไปตามวิวัฒนาการทั้งด้านเนื้อหา ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นและรูปแบบในการเผยแพร่ที่แตกต่างกันออกไป ปัจจุบันสารานุกรมถูกเผยแพร่อย่างแพร่หลาย ในรูปแบบของหนังสือสารานุกรม ซีดีสารานุกรม และเว็บไซต์สารานุกรมเพื่อให้ผู้อ่านสามารถเลือกใช้งานได้เหมาะสม และสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายสะดวกและรวดเร็วกว่าในอดีต ภาพรวมของการสำรวจข้อมูลสารานุกรมดังกล่าวทั้งหมด สามารถสรุปรวมในรูปของวิวัฒนาการย่อของสารานุกรมนำเสนอในรูปวิวัฒนาการย่อของสารานุกรม ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

3.2 ความหมายของสารานุกรม

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้ให้ความหมาย คำว่า “สารานุกรม” เป็นคำสมาสจากคำ “สาร” และ “อนุกรม” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ให้นิยามของคำ “สาร” [सान,สาระ] (น) หมายถึง แก่น, เนื้อแท้ มักใช้เข้ากับคำ แก่น เป็นแก่นสาระ; ข้อความ, ถ้อยคำ, เรื่องราว “อนุกรม” (น) หมายถึง ลำดับ, ระเบียบ, ชั้น, เช่น โดย อนุกรม, นิยมใช้เป็นส่วนท้ายของสมาส เช่น พจนานุกรม ปทานุกรม นามานุกรม สารานุกรม อักษรานุกรม เมื่อนำคำสมาสเป็นคำเดียวคือ “สารานุกรม” (น) หนังสือที่รวบรวมความรู้ทุกแขนงหรือเฉพาะแขนงใดแขนงหนึ่ง มักเรียงตามลำดับอักษร

นอกจากนี้สารานุกรมโทรคมนาคมไทย (ออนไลน์) ยังได้กล่าวถึง สารานุกรมในภาษาอังกฤษใช้คำว่า encyclopedia หรือ encyclopædia (encyclopaedia) มาจากศัพท์เดิมในภาษากรีกโบราณ ἐγκύκλιον παιδεία (enkykliapaidia) ประกอบด้วยคำ “enkyklios” (“en”=“in” + “kyklios” = “circle”) “circular” หรือความหมายอีกนัยหนึ่ง คือ “general” รวมกับ “paideia” ซึ่งหมายถึง “education, child-rearing” เมื่อนำมาแปลตามกันจะได้ความหมายว่า “general education” แต่ในหนังสือบางฉบับก็จะให้ความหมายต่างออกไปว่าหมายถึง “training in a circle” (สารานุกรมโทรคมนาคมไทย, 2558 : ออนไลน์)

ดังนั้นอาจกล่าวโดยรวมได้ว่า สารานุกรมเป็นหนังสือที่อธิบายเรื่องราว ให้ความรู้พื้นฐานในเรื่องต่างๆ อย่างกว้างขวาง และให้ความรู้ทุกๆ ไป เขียนโดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละสาขาวิชานั้นๆ ข้อมูลที่นำเสนอจะอยู่ในรูปบทความ เรียบเรียงตามลำดับอักษรของชื่อเรื่องหรือหัวเรื่องหรือกลุ่มเนื้อหา และมีดัชนีช่วยในการค้นเนื้อหา หนังสือสารานุกรมมีทั้งชนิดเล่มเดี่ยวจบ และเป็นชุดหมายเล่มจบ

3.3 ความสำคัญของสารานุกรม

แม้นมาส ซวลิต (2531 : 67-68.) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหนังสือสารานุกรมไว้ดังนี้

1. หนังสือสารานุกรมเป็นหนังสือซึ่งรวมวิชาความรู้ และเรื่องราวต่างๆ ที่มนุษย์เรียนรู้และได้คิดสร้างสรรค์ไว้ทั้งหมดจึงนับเป็นคลังทรัพย์สินทางปัญญาที่บริบูรณ์ในตัวเอง เปิดโอกาสให้ผู้ใฝ่รู้สามารถอ่านเพื่อแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตลอดเวลาตามความสามารถของตน เหมือนห้องสมุดขนาดเล็กที่เคลื่อนย้ายได้ตามผู้เป็นเจ้าของความรู้ในหนังสือสารานุกรมที่สร้างขึ้นในแต่ละยุคแต่ละสมัยจะทันสมัยที่สุดสำหรับยุคนั้นๆ

2. มีส่วนในการสร้างและพัฒนาวิธีการจัดระบบความรู้ต่างๆ มีการจัดหมวดหมู่ความรู้ เรียงลำดับความสำคัญของความรู้ ซึ่งให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ในสาขาวิชาต่างๆ การสร้างคำแทนเนื้อเรื่อง และการเลือกคำสำคัญที่มีอยู่ในเรื่องแต่ละเรื่องมาจัดทำเป็นดัชนีค้นเรื่อง ท้ายเล่มหรือในเล่มสุดท้ายของชุดทั้งเพื่ออำนวยความสะดวกในการค้นหาเรื่องที่ต้องการ วิธีการเหล่านี้เป็นต้นเค้าส่วนหนึ่งของวิชาบรรณารักษศาสตร์ และสารนิเทศศาสตร์ในปัจจุบัน

3.4 ประเภทของสารานุกรม

สารานุกรมสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

3.4.1 สารานุกรมทั่วไป (General encyclopedia) คือ สารานุกรมที่มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมทุกสาขาวิชา ใช้ค้นหาเรื่องทั่วไป โดยมีการจัดทำโดยแบ่งกลุ่มกลุ่มผู้อ่านได้แก่ สารานุกรมสำหรับผู้ใหญ่ และสำหรับเด็ก เช่น สารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2498-ปัจจุบัน

ภาพที่ 2 ตัวอย่างสารานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานในยุคแรก

ที่มา : สารานุกรมโทรคมนาคมไทย (2558 : ออนไลน์)

http://www.thaitelecomkm.org/TTE/News/a_Biography_and_Evole/index.php

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
กรุงเทพฯ : โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2526-ปัจจุบัน. สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฉบับเสริมการเรียนรู้. กรุงเทพฯ : โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2548-ปัจจุบัน

3.4.2 สารานุกรมเฉพาะวิชา (Subject encyclopedia) คือ สารานุกรมที่ให้ความรู้ข้อเท็จจริงเฉพาะสาขาวิชาหนึ่งๆ อย่างลึกซึ้งกว้างขวางกว่าคำอธิบายในเรื่องเดียวกันในสารานุกรมทั่วไป

นอกจากนี้ วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี (2558 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึงสารานุกรมที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ สารานุกรมบริเตนิกา Encyclopedia Britannica สารานุกรมที่เก่าแก่ที่สุดในโลกที่มีการตีพิมพ์ฉบับแรกในภาษาอังกฤษในช่วงปี พ.ศ.2311-2314 (ค.ศ.1768-1771) ในเมืองเอดินบะระ สกอตแลนด์ ซึ่งในปัจจุบันได้มีการตีพิมพ์และจำหน่ายในฉบับซีดี

สารานุกรมสามารถเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องทั่วไป ดังที่ปรากฏในสารานุกรมที่มีชื่อเสียง สารานุกรมบริเตนิกาในภาษาอังกฤษและสารานุกรมบร็อกเฮาส์ (Brockhaus) ในภาษาเยอรมัน หรือสารานุกรมอาจจะเป็นเรื่องราวเฉพาะทางเช่น สารานุกรมเกี่ยวกับ การแพทย์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา หรืออาจจะเป็นสารานุกรมที่ครอบคลุมเนื้อหาในแต่ละภูมิภาค ประเทศ หรือกลุ่มชน และขณะที่บางสารานุกรมจัดทำขึ้นเฉพาะกลุ่มเป้าหมาย เช่นสารานุกรมสำหรับเยาวชน ที่จะมีเนื้อหาที่อ่านง่าย และเข้าใจง่าย สารานุกรมจะใช้การจัดเรียงหัวข้อ 2 ลักษณะ คือ เรียงตามอักขระ และ เรียงตามกลุ่มเนื้อหา ในยุคปัจจุบันมีการพัฒนาของเทคโนโลยีได้มีการนำสารานุกรมมาจัดเก็บในรูปแบบใหม่รวมถึงการจัดเรียงลำดับข้อมูล ดังตัวอย่างเช่นโครงการวิกิพีเดีย และ เอชทูจีทู (h2g2) เพื่อให้การใช้งานสารานุกรมง่ายต่อการใช้สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นสารานุกรมภาษาไทยจัดทำขึ้นเป็นรูปเล่ม โดยมีเนื้อหาบางส่วนเผยแพร่ในระบบออนไลน์ เป็นสารานุกรมไทยแบบเป็นชุด เน้นความรู้ที่เกิดขึ้นและใช้อยู่ในประเทศไทย จัดทำโดยคนไทย เพื่อให้คนไทยทุกเพศทุกวัยมีโอกาสได้อ่าน แต่ละเล่มรวบรวมเนื้อเรื่องจากหลากหลายสาขาวิชา เนื้อหาของเรื่องต่างๆ เรียบเรียงให้เหมาะสมกับ 3 ระดับความรู้ ให้แก่เด็กรุ่นเล็ก เด็กรุ่นกลาง และเด็กรุ่นใหญ่ รวมทั้งผู้ใหญ่ที่สนใจทั่วไป แต่ละเรื่องเริ่มต้นด้วยเนื้อหาของระดับเด็กรุ่นเล็ก ตามด้วยเนื้อหาของรุ่นกลางและรุ่นใหญ่ตามลำดับ เนื้อหาในแต่ละระดับพิมพ์ด้วยตัวอักษรขนาดต่างกัน

ภาพที่ 3 สารานุกรมบริเตนิกาในยุคแรก

ที่มา : สารานุกรม (2558 : ออนไลน์)

http://www.thaitelecomkm.org/TTE/News/a_Biography_and_Evole/index.php

ภาพที่ 4 สารานุกรมบริเตนิกา ปี ค.ศ.2007 (พ.ศ.2550) ในรูปแบบซีดี

ที่มา : สารานุกรม (2558 : ออนไลน์)

http://www.thaitelecomkm.org/TTE/News/a_Biography_and_Evole/index.php

สารภี ภูมิประเทศ (2543 อ้างถึงใน จารุณี อภิวิรัชย์ และบุญยืน จันทร์สว่าง, 2555) ปัจจุบันหนังสือสารานุกรมมีหลากหลายประเภท หลายรูปแบบ มีทั้งสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ แบ่งเป็นหนังสือสารานุกรมทั่วไป และสารานุกรมเฉพาะวิชา ซึ่งทุกประเทศในโลกล้วนให้ความสำคัญกับหนังสือสารานุกรม จึงได้จัดทำสารานุกรมประจำชาติของตนขึ้น เพื่อให้คนในชาติใช้เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ประเทศไทยก็เช่นกัน ได้มีการจัดทำสารานุกรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของชาติไทยขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งจัดเป็นสารานุกรมที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมแพร่หลายที่ห้องสมุดทุกแห่งมีไว้ให้บริการเพื่อศึกษาค้นคว้าค่านั้น หนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเป็นหนังสือที่รวบรวมวิชาการอันเป็นสาระไว้ครบถ้วนทุกแขนงเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับใช้เป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าในห้องสมุด ซึ่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้พระราชทานคำแนะนำการใช้ไว้ว่า การที่จะใช้หนังสือสารานุกรมให้เกิดประโยชน์นั้น ควรจะต้องวิเคราะห์หลักสูตรทุก ๆ ชิ้น ว่ามีเนื้อหาบทเรียนเรื่องใดที่ตรงกับบทความในสารานุกรมตอนใดบ้าง เพื่อให้ครูและนักเรียนสามารถใช้สารานุกรมค้นหาคำตอบเพิ่มความรู้ได้นอกจากนี้ ควรจะมีการส่งเสริมให้ใช้สารานุกรมอย่างคุ้มค่า ได้แก่การแข่งขันตอบปัญหาจากสารานุกรม ตลอดจนการส่งเสริมให้ครูใช้สารานุกรมเป็นสื่อประกอบการเรียนการสอนอีกด้วย

3.4.3 การจัดกลุ่มแบ่งประเภทของสารานุกรมเสรี

สารานุกรมสามารถแบ่งออกได้หลายประเภทหลายรูปแบบ ซึ่งข้อมูลจากสารานุกรมเสรีวิกิพีเดีย [wikipedia.net] ให้หลักการแบ่งประเภทของสารานุกรม ออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

- 1) แบ่งตามผู้แต่งหรือเรียบเรียงเนื้อหา
- 2) แบ่งตามความเจาะจงของเนื้อหา
- 3) แบ่งตามการเรียงลำดับของเนื้อหา
- 4) แบ่งตามรูปแบบในการนำเสนอ

จากข้อมูลการสำรวจ ประเภทของสารานุกรมดังกล่าวและจากข้อมูลประกอบอื่น ๆ โครงการจัดทำสารานุกรมโทรคมนาคมไทยจึงแบ่งประเภทของสารานุกรมที่เกี่ยวข้องกับโครงการฯ เพื่อการจัดทำและการบริหารโครงการฯ ออกเป็นสองประเภทตามลักษณะของการจัดทำ คือ สารานุกรมโดยผู้เชี่ยวชาญและสารานุกรมเสรี โดยสารานุกรมโดยผู้เชี่ยวชาญ มีเนื้อหา มาจากการเขียนและเรียบเรียงโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะคุณภาพและการยอมรับจากผู้ใช้งาน ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของ

ผู้เชี่ยวชาญ หรือสำนักพิมพ์ เช่น สารานุกรมบริเตนนิกา (Britannica) ของประเทศสกอตแลนด์ เป็นต้น

ส่วนสารานุกรมเสรีมีเนื้อหาจากบุคคลทั่วไปหลากหลายอาชีพสามารถแก้ไข ปรับปรุงเพิ่มเติมเนื้อหาได้ทันทีผ่านทางเว็บไซต์ เน้นหลักการมีส่วนร่วมของผู้ใช้หรือบุคคลในวงกว้าง ดังนั้น เนื้อหาสารานุกรมเสรี จึงมีความหลากหลายของข้อมูล และมีปัจจัยทางด้านลิขสิทธิ์ ที่ผู้อ่านสามารถนำเนื้อหาหรือซอฟต์แวร์ ไปใช้งานได้ภายใต้ข้อกำหนด โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น สารานุกรมเสรีวิกิพีเดีย (Wikipedia) ดังนั้นทางโครงการฯจึงนำข้อเด่นของสารานุกรมทั้งสองประเภทมา ประกอบใช้ร่วมกันโดยแสดงลักษณะการจัดทำสารานุกรมโดยผู้เชี่ยวชาญ และสารานุกรมเสรี

3.5 สารานุกรมอินเทอร์เน็ต

ห้องสมุดดิจิทัล และห้องสมุดเสมือนเทคโนโลยี นี้ก็คงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในยุคศตวรรษที่ 21 สอดคล้องกับพัลลภ พิริยะสุรวงศ์ (2543) การพัฒนาการเรียนการสอนเป็นการพัฒนาในรูปแบบของการปรับระบบการเรียนการสอนใหม่ โดยคำนึงถึงการพัฒนาที่เกี่ยวกับการเจริญงอกงามในตัวผู้เรียนเน้นทักษะการเลือกสารสนเทศ การวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร ขณะเดียวกันต้องทำการฝึกทักษะกระบวนการจัดการกระทำกับข้อมูลข่าวสารให้กับผู้เรียนพร้อมกับการตอบสนองกับข้อมูลข่าวสารอย่างชาญฉลาด ครู และนักเรียนต้องช่วยกันสร้างสรรค์สารสนเทศ เพื่อให้เกิดคุณค่าต่อการเรียนการสอนครูต้องพัฒนาการสอนโดยเพิ่มทักษะการสืบค้นสารสนเทศ ให้กับนักเรียน และประเมินผลจากการนำมาใช้มากกว่าการจดจำเนื้อหา หมายถึงอาศัยสื่อและเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ในการเสนอแนวคิดและเนื้อหาเพื่อก่อให้เกิดกระบวนการเข้าใจมากกว่าการจดจำ

ระบบการเรียนรู้ในยุคศตวรรษที่ 21 นี้ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้จัดการเรื่องการเรียนรู้ของตนเอง โดยใช้ระบบเครือข่าย การเรียนรู้จากคอมพิวเตอร์จะเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ดังนั้นหลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนจะถูกจัดแยกเป็นประเภท ผู้เรียนมีโอกาสเลือกเรียนหลักสูตรที่หลากหลายมากขึ้นในส่วนของตัวครูผู้สอนนั้นครูจะมีบทบาทในฐานะเป็นตัวแทนของการเรียนรู้ (learning agent) ต้องมีแผนการเรียนรู้เป็นรายบุคคล (personal learning plan) และจัดทำระบบการประเมินจะหลากหลายมากขึ้น ไม่ได้วัดเฉพาะความรู้ในแบบทดสอบเท่านั้น ฉะนั้นการเรียนรู้ในยุคนี้เทคโนโลยีมีบทบาทมาก e-book จึงเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่ จะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มีโอกาสได้ทบทวนความรู้ด้วยตนเองมากขึ้น โดยที่ตัวครูผู้สอนนั้นจะมีคุณลักษณะเป็นผู้ชี้แนะการเรียนรู้ (learning coach) และ เป็นตัวแทนในการนำผู้เรียนท่องเที่ยวไปสู่โลกแห่งการเรียนรู้ได้ (learning travel agent) หนังสือ e-book มีการพัฒนารูปแบบต่าง ๆ เพื่อสร้างความสนใจให้กับผู้เรียน ประกอบกับเพื่อให้เข้ากับยุคของการเรียนรู้ในยุคนี้เรามักจะพบ e-book ในรูปลักษณะที่มีทั้งภาพและเสียงที่ได้รับการพัฒนาโดยโปรแกรมต่าง ๆ เพิ่มขึ้นไปอีก

จะเห็นได้ว่า e-book ในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นยุคแห่งการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดทักษะและการเรียนรู้ด้วยตนเองมากที่สุด เพื่อสนองตอบความหลากหลายทางด้านสติปัญญา ของผู้เรียนแต่ละคน พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาที่บ้าน (home – based education) มากขึ้น ผู้เรียนสามารถเรียนอยู่ที่บ้าน โดยเรียนจากประสบการณ์ของนักการศึกษาที่มีความรู้ในเรื่องนั้นๆ โดยตรง ซึ่งนับว่าเป็นนวัตกรรมแห่งการเรียนรู้ใหม่ที่น่าค้นหา เพื่อผู้เรียนจะเกิดองค์ความรู้ต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง นอกจากนี้จากงานศึกษาวิจัยเรื่องค่านิยมดิจิทัลกับพฤติกรรมด้านการสื่อสารออนไลน์ของเด็กและเยาวชนไทย (จิตทยา ปิยภักดิ์ : 2557) พบว่ากิจกรรมยามว่างที่เด็กและเยาวชนไทยเลือกทำเป็นอย่างแรกคือ ใช้อินเทอร์เน็ต มีความถี่ในการใช้สื่อออนไลน์ทุกวัน และระยะเวลาที่ใช้สื่อออนไลน์โดยรวมนั้นมากกว่า 3 ชั่วโมงในแต่ละวัน ข้อค้นพบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเด็กและเยาวชนไทยมีพฤติกรรมการใช้สื่อออนไลน์ในระดับที่สูงมาก นอกจากนี้ เด็กและเยาวชนไทยมีค่านิยมดิจิทัลด้านเสรีภาพ ความซื่อสัตย์โปร่งใส การประสานความร่วมมือ ความบันเทิงและนวัตกรรม ซึ่งปรากฏค่านิยมดิจิทัลดังกล่าวในระดับมากทุกค่านิยม ณ ที่นี้จะขอกกล่าวถึงค่านิยมดิจิทัลด้านเสรีภาพและการประสานความร่วมมือเท่านั้น การให้คุณค่ากับค่านิยมดิจิทัลในหลายๆ ด้านอาจมีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ทางสังคมอันสืบเนื่องจากการใช้สื่อออนไลน์อย่างเข้มข้น เมื่อพิจารณาถึงสื่อออนไลน์อย่างอินเทอร์เน็ตที่มีลักษณะเปิดกว้าง เป็นพื้นที่ที่ผู้ใช้สามารถแสดงความคิดเห็นตลอดจนความรู้สึกนึกคิดต่างๆ ได้โดยไม่ถูกปิดกั้น ด้วยคุณลักษณะของสื่อชนิดนี้จึงทำให้เด็กและเยาวชนไทยที่เกิดและเติบโตมากับการใช้สื่อออนไลน์มีค่านิยมดิจิทัลด้านเสรีภาพ ด้วยความคุ้นชินกับความมีอิสระเสรี อันเป็นสิ่งที่สื่ออินเทอร์เน็ตมีให้ภายใต้บริบทการสื่อสารออนไลน์ และด้วยคุณลักษณะของสื่อสังคมออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้สามารถสร้าง แลกเปลี่ยน และแบ่งปัน ตลอดจนร่วมกันจัดทำเนื้อหาในลักษณะที่เสริมแรงและเกื้อหนุนกันได้แล้วก็มีส่วนเอื้อให้เด็กและเยาวชนไทยเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงของการใช้สื่อออนไลน์ อาทิ การช่วยแบ่งปันหรือแชร์ข้อความผ่านสื่อสังคมออนไลน์ อย่างการ ตามหาเด็กหาย หรือการขอบริจาคเลือดว่าเป็นทางหนึ่งที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ การเชื่อมั่นในพลังของสารานุกรมออนไลน์วิกิพีเดีย (wikipedia) ก็นับเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมดิจิทัลด้านการประสานความร่วมมือของเด็กและเยาวชนไทยได้อย่างชัดเจน

3.6 กระบวนการจัดทำสารานุกรม

อาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ (บรรยาย, 25 มิถุนายน 2557) ได้กล่าวถึงการทำสารานุกรมไว้ดังต่อไปนี้

สารานุกรมนี้มีเป้าหมาย คือ การเรียนรู้ผ่านสื่อ มีเนื้อหาหลักที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และศิลปกรรมสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อแผ่นดินอย่างยิ่ง

3.6.1 ความหมาย สารานุกรม หมายถึง รวบรวมความรู้ทุกแขนง หรือแขนงใดแขนงหนึ่งก็ได้เรียงตามลำดับตามบท หรือถามตอบเพื่อคลายความสามารถ

3.6.2 หลักการทำงาน

- 1) การวางแผน ควรกำหนดว่าจะทำอะไรก่อน-หลัง และกำหนดขอบเขตของพื้นที่ที่จะศึกษาและการกำหนดเนื้อหาให้ชัดเจน
- 2) การกำหนดกลุ่มคำ และจำนวนคำ ในการนี้ต้องกำหนดจำนวนคำว่าในหนึ่งเล่มจะมีจำนวนคำกี่คำ โดยวิธีสร้างคำให้มีจำนวนมากพอ แล้วจึงคัดเลือกคำที่เหมาะสมไว้ ในการกำหนดกลุ่มคำนี้ควรให้มองเห็นภาพรวมของสารานุกรมอย่างพอเข้าใจ

3.6.3 การกำหนดคณะกรรมการ คณะบรรณาธิการ มีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1) แจกคำให้ผู้เขียน
- 2) ติดตามต้นฉบับ
- 3) จัดระเบียบข้อมูลคำ
- 4) มีคณะกรรมการตรวจทาน
- 5) มีผู้ edit ปรับแก้เป็นสำนวนใกล้เคียงกัน
- 6) รวบรวมต้นฉบับ จัดลำดับ จัดหาภาพถ่ายประกอบ
- 7) ออกแบบและจัดทำต้นฉบับ Artwork

3.6.4 การกำหนดกลุ่มคำ อาจแบ่งเป็น 10 หมวด คือ

- 1) คน ได้แก่ คนสำคัญ ผู้ทรงคุณวุฒิ คหบดี ขุนนาง ข้าราชการ ครู นักดนตรีกวี นักประพันธ์ พระ นักบวช ผู้นำชุมชน
- 2) สถานที่ วัด มัสยิด โรงเรียน ศาลเจ้า สุสาน กุโบร์ โบราณสถาน ท่าเรือ ประตุน้ำ สะพาน ถนน คลอง ตรอก ซอย ย่าน บ้าน บาง ชุมชน ภาษา ชาติพันธุ์
- 3) อาชีพ ทำนา ทำสวน ค้าขาย ช่างนาคน ศิลปกรรม
- 4) พาหนะ พาหนะทางน้ำเรือ 40 ประเภท
- 5) เครื่องมือ ประกอบอาชีพ เช่น คันไถ เครื่องทุ่นแรง
- 6) พืชพันธุ์
- 7) สัตว์ เสือปลา
- 8) อาหารการกิน กับข้าว
- 9) มหรสพ การละเล่น
- 10) ภูมิปัญญา การแก้ปัญหา

3.6.5 การจำแนกคำ ควรจำแนกคำตามน้ำหนักและความสำคัญ โดยพิจารณาเนื้อหาเป็นหลัก ตัวอย่างเช่น

- 1) คำแม่บท / คำตั้งมีขอบข่ายค่อนข้างกว้างขอบและซับซ้อน ยาวประมาณ

- 2) คำเอกรายละเอียดมากความยาว 10 หน้า A4
- 3) คำรองมีเนื้อหาสมบูรณ์ในตัวความยาว 3 – 5 หน้า A4
- 4) คำย่ออธิบายสั้น ๆ เช่น พระพุทธรูปปางต่างๆ ความยาว 1 หน้า A4

ทั้งนี้เพื่อนำองค์ความรู้ที่เรียนรู้ไปพัฒนาเป็นสารานุกรมประวัติศาสตร์กรุงเทพมหานคร ฉบับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) สำหรับเยาวชน

3.7 ลักษณะเฉพาะของสารานุกรม

สุนิตย์ เย็นสบาย (2543 : 70 อ้างถึงสุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์) ได้กล่าวถึงลักษณะเฉพาะของสารานุกรม ไว้ดังนี้

- 3.7.1 สารานุกรมมีทั้งชนิดเล่มเดี่ยวจบ และชนิดเป็นชุดหลายเล่มจบ
- 3.7.2 สารานุกรมสามารถอ่านได้หลายระดับ ทั้งชั้นง่ายสำหรับเยาวชนหรือผู้มีความรู้ในระดับปานกลาง และชั้นยากสำหรับผู้มีความรู้สูง
- 3.7.3 สารานุกรมประกอบด้วยบทความทางวิชาการด้านต่างๆ โดยสังเขปเขียนโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จัดเรียงตามลำดับอักษร
- 3.7.4 มีชื่อเต็มหรืออักษรย่อของผู้เขียนบทความกำกับไว้ที่ท้ายเรื่องทุกเรื่อง
- 3.7.5 มีภาพประกอบบทความบางเรื่อง
- 3.7.6 สารานุกรมของแต่ละประเทศส่วนมากจะมีบรรณานุกรมโดยจัดไว้ท้ายบทความแต่ละเรื่อง
- 3.7.7 มีตรรกะที่ค้นคว้าเรื่องย่อย ๆ ในเล่ม สารานุกรมบางชนิดแยกเล่มไว้ต่างหาก

3.8 ประโยชน์ของสารานุกรม

สุนิตย์ เย็นสบาย (2543 : 70 อ้างถึงสุทธิลักษณ์ อัมพันวงศ์) ได้กล่าวถึงสารานุกรมจะให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ในทุกแขนงวิชา ให้คำอธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ไว้ย่อละเอียดทั้งในเชิงประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการตลอดจนความรู้ทั่วไป เหมาะที่จะทำการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง และเป็นคู่มือบรรณารักษ์ในการบริการตอบคำถามเป็นอย่างดี ประโยชน์ของสารานุกรมกล่าวสรุปได้ดังนี้

- 3.8.1 ใช้เป็นแหล่งข้อมูลค้นหาคำตอบเกี่ยวกับข้อเท็จจริงได้ทุกๆ แขนงวิชา
- 3.8.2 ข้อเท็จจริงในหนังสือสารานุกรมเชื่อถือได้ เพราะเป็นหนังสือที่เขียนโดยผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้น ๆ
- 3.8.3 ใช้เป็นแหล่งศึกษาพื้นฐานความรู้ในเชิงประวัติความเป็นมา และวิวัฒนาการของศาสตร์ในสาขาต่าง ๆ อย่างทั่วถึง
- 3.8.4 ได้ความรู้ที่ทันสมัยเพราะมีการปรับปรุงเนื้อหาทุกๆ ปี

3.8.5 ผู้ใช้สามารถค้นหาคำตอบได้สะดวกและรวดเร็ว เพราะมีเครื่องมือช่วยค้น คือ ดรรชนี (Index)

3.8.6 ผู้ใช้สามารถศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เพราะมีการจัดเรียงลำดับเนื้อเรื่องอย่างมีระเบียบ

3.8.7 ใช้เป็นคู่มือของบรรณารักษ์ในการบริการตอบคำถามได้เป็นอย่างดี

3.8.8 วิธีใช้สารานุกรม

1) พิจารณาดูว่าเรื่องที่ต้องการเป็นความรู้พื้นฐาน หรือความรู้เป็นเรื่องเฉพาะวิชา

2) เลือกใช้สารานุกรมให้ถูกกับเรื่องที่ต้องการเช่น

(1) ความรู้พื้นฐานง่ายๆสั้น ๆ ใช้สารานุกรมทั่วไปสำหรับเยาวชน

(2) ความรู้พื้นฐานอย่างละเอียดใช้สารานุกรมทั่วไปสำหรับผู้ใหญ่

(3) ความรู้เฉพาะวิชาให้เลือกใช้สารานุกรมเฉพาะวิชาซึ่งแบ่งออกเป็น

สาขาวิชาต่าง ๆ

3) เปิดดูดรรชนีเพื่อดูเรื่องที่ต้องการค้นหาว่าอยู่ในเล่มใดหน้าเท่าไร โดยพิจารณาให้ถูกกับลักษณะของสารานุกรม เช่น

(1) เปิดดูดรรชนีท้ายเล่ม (สารานุกรมสำหรับเยาวชนและสารานุกรมบางชุดดรรชนีอยู่ด้านหน้า

(2) เปิดดูดรรชนีที่เล่มสุดท้ายของชุด (สารานุกรมสำหรับผู้ใหญ่และสารานุกรมบางชุดอยู่ท้ายเล่ม)

(3) คู่มือแนะนำเล่มหรือคำแนะนำที่สนหนังสือเพื่อดูว่าเรื่องที่ต้องการอยู่เล่มใด

(4) ก่อนใช้สารานุกรมแต่ละชุดควรอ่านวิธีใช้เป็นลำดับแรก แล้วจึงค้นหาเรื่องที่ต้องการ

ความถูกต้องของข้อมูลของสารานุกรม จากการจำแนกประเภทของสารานุกรม ต้นแบบทั้งสองลักษณะ การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบด้านความถูกต้องของข้อมูล เป็นดัชนีที่ใช้ชี้วัดเพื่อนำมาประกอบจัดทำสารานุกรมโทรคมนาคมไทยได้ประเภทหนึ่ง ดังนั้นผลการสำรวจด้านความถูกต้อง สารานุกรมโดยผู้เชี่ยวชาญ (เช่น สารานุกรมบริเตนนิกา) และสารานุกรมเสรี เช่น สารานุกรมวิกิพีเดีย จึงเป็นตัวอย่างที่พิจารณา ดังนี้ สารานุกรมบริเตนนิกา (www.britannica.com) อันเป็นสารานุกรมที่เก่าแก่ที่สุดในโลกในรูปแบบของหนังสือ และได้ปรับตัวด้วยการเพิ่มช่องทางการเผยแพร่ความรู้ผ่านทางเว็บไซต์และอื่นๆสารานุกรมนี้นี้มีเนื้อหาที่ได้มาจากการเรียบเรียงโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชาและมีอายุยาวนาน เป็นที่รู้จักและเป็นที่น่าเชื่อถือ รวมทั้งเป็นต้นแบบในการจัดทำ

สารานุกรมอื่นๆ ในหลากหลายภาษาเช่นกัน ส่วนสารานุกรมเสรีวิกิพีเดีย (www.wikipedia.org) ได้รับความนิยมแพร่หลายเนื่องจากเป็นสารานุกรมออนไลน์เผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต สามารถค้นหาข้อมูลรวมถึงสามารถเพิ่มเติม ปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาได้ผ่านทางเว็บไซต์ เน้นหลักการมีส่วนร่วมของผู้ใช้หรือบุคคลในวงกว้าง จากความนิยมดังกล่าวสารานุกรมทั้งสองประเภทนี้ จึงได้รับการสำรวจด้านความถูกต้องของข้อมูล ทั้งนี้มีผลจากการทดสอบกับเนื้อหาด้านวิทยาศาสตร์โดยเนเจอร์ (Nature) อันเป็นวารสารทางด้านวิทยาศาสตร์ซึ่งได้รับความเชื่อถือ ฉบับวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2548 หัวข้อเรื่อง “Internet encyclopedias go head to head” โดยทำการเลือกตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้คำที่เหมาะสม ความสวยงามของประโยคที่ใช้ว่ามีความผิดพลาดต่างกันเล็กน้อยเพียงใด ซึ่งผลปรากฏว่าสารานุกรมบริเตนิกาโดยผู้เชี่ยวชาญที่มีการจัดทำและเผยแพร่มายาวนานมีความผิดพลาด 123 แห่ง เฉลี่ย 3 แห่งต่อเรื่องหรือบทความ ส่วนสารานุกรมเสรีวิกิพีเดียอันเกิดจากการสร้าง และปรับปรุงแก้ไขโดยบุคคลทั่วไปและมีอายุน้อยกว่ามาก ปรากฏมีข้อผิดพลาดอยู่ 162 แห่ง เฉลี่ย 4 แห่งต่อเรื่องหรือบทความ ซึ่งทั้งสองกรณีมีความผิดพลาดเฉลี่ยใกล้เคียงกัน หรือมีความน่าเชื่อถือได้ในระดับเทียบเคียง (ผลดังกล่าวเผยแพร่โดยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ธุรกิจ (Business Week) และจากสำนักข่าวบีบีซี (BBC) รวมทั้งหนังสือพิมพ์ ยูเอสเอ ทูเดย์ (USA Today) เป็นต้น) ทั้งนี้หลังจากการสำรวจนี้ ได้มีการอ้างอิงและสำรวจในแนวทางอื่นๆ ซึ่งผลโดยสรุปแสดงถึงแนวโน้มของการพัฒนาการว่าเมื่อสารานุกรมเสรีมีผู้ร่วมสร้าง ผู้ร่วมแก้ไขปรับปรุง และผู้ใช้งานที่มากและหลากหลาย รวมทั้งมีระยะเวลาการปรับปรุงที่มากขึ้นแล้ว ความถูกต้องของข้อมูลจะเพิ่มขึ้นสอดคล้องกันซึ่งก็จะใกล้เคียงเสมือน หรือสูงกว่าสารานุกรมโดยผู้เชี่ยวชาญได้ในที่สุด (สารานุกรมโทรคมนาคมไทย, มปป. : ออนไลน์)

4. ข้อมูลเกี่ยวกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์หรือ e-book เป็นคำที่ย่อมาจากคำว่า Electronic Book หมายถึงหนังสือที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ มีลักษณะเป็นเอกสารในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ โดยปกติจะใช้อ่านผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์จากเดิมซึ่งเป็นหนังสือที่ผลิตจากการเขียนหรือพิมพ์ตัวอักษรหรือภาพกราฟิกลงในแผ่นกระดาษ หรือวัสดุชนิดอื่น ๆ เพื่อบันทึก

4.1 ความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

มีผู้ให้นิยามความหมายของ “หนังสืออิเล็กทรอนิกส์” ไว้หลายความหมาย ดังนี้ สุทินทองไสว (2547, น.46) กล่าวไว้ว่า e-book หรือ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ คือ เอกสารที่มีขนาดเหมาะสม ซึ่งสามารถจัดเก็บเผยแพร่ หรือจำหน่ายได้ด้วยอุปกรณ์และวิธีการอิเล็กทรอนิกส์โดยผู้ใช้

สามารถอ่านหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ผ่านทางหน้าจอคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์ที่ใช้สำหรับ อ่าน e-book ที่เรียกว่า “e-book Reader”

ประภาพรพรรณ หิรัญวัชรพฤษภ์ (2545, น. 43) กล่าวไว้ว่า คำว่า e-book ได้นิยามไว้ว่าเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งต้องอาศัยเครื่องมือในการอ่านหนังสือประเภทนี้ คือฮาร์ดแวร์ (Hardware) อาจเป็นเครื่องคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์พกพาอื่นๆ พร้อมติดตั้งระบบปฏิบัติการหรือซอฟต์แวร์ (Software) ที่สามารถอ่านข้อความต่าง ๆ เช่น ออแกไนเซอร์แบบพกพา, Pocket PC หรือพีดีเอ (PDA) เป็นต้น สำหรับการดึงข้อมูลหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่อยู่บนเว็บไซต์ที่ให้บริการทางด้านนี้มาอ่าน โดยใช้วิธีการดาวน์โหลดผ่านทางอินเทอร์เน็ตเป็นส่วนใหญ่แต่ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของชนิดของไฟล์บางประเภทที่ไม่สามารถอ่านข้อมูลได้ จึงมีการแก้ปัญหาโดยนำซอฟต์แวร์บางตัวมาช่วยในการอ่านข้อมูลจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ คือ ซอฟต์แวร์ที่ใช้อ่านข้อมูลจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และซอฟต์แวร์ที่ใช้เขียนข้อมูลออกมาเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

บุปผชาติ ทัพพิกรณ์ (2540, น. 86) กล่าวว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ หมายถึงการคลิกเปิดเอกสารข้อความหลายมิติและสื่อหลายมิติได้ ทำให้ผู้เข้าใช้เข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงได้อย่างสะดวกรวดเร็ว พร้อมด้วยข้อมูลมัลติมีเดียในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งจะเป็นสื่อในการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนได้ตามเวลาและสถานที่ที่ตนสะดวก

ไพฑูรย์ ศรีฟ้า (2551) ได้กล่าวว่า “อีบุ๊ก” (e-book, e-book, e-book) เป็นภาษาต่างประเทศย่อมาจาก electronic book หมายถึงหนังสือที่สร้างขึ้นด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ มีลักษณะเป็นเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ โดยปกติมักจะเป็นแฟ้มข้อมูลคอมพิวเตอร์ที่สามารถอ่านเอกสารผ่านหน้าจอคอมพิวเตอร์ทั้งในระบบออฟไลน์และออนไลน์ คุณลักษณะของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถเชื่อมโยงจุดไปยังส่วนต่างๆของหนังสือ เว็บไซต์ต่างๆ ตลอดจนมีปฏิสัมพันธ์และโต้ตอบกับผู้เรียนได้ นอกจากนี้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถแทรกภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว แบบทดสอบ และสามารถสั่งพิมพ์เอกสารได้ตามต้องการออกทางเครื่องพิมพ์ได้ อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถปรับปรุงข้อความให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ไม่มีในหนังสือธรรมดาทั่วไป

จากการให้ความหมายของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จากนักวิชาการ จึงทำให้สามารถสรุปได้ว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ คือ เอกสารหรือหนังสือในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ ที่สามารถแสดงข้อมูลและเรื่องราวได้หลากหลายลักษณะทั้งข้อความ เสียง ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว ผ่านทางเครื่องคอมพิวเตอร์หรืออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์พกพาอื่นๆ และยังสามารถเชื่อมต่อไปยังเว็บไซต์เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมได้ อีกทั้งยังสามารถปรับปรุงเนื้อหาให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลาได้

4.2 ลักษณะและรูปแบบของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

หัวใจของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ คือ “แผ่นงานข้อมูลแสง” หรือ ซีดีรอมแผ่นดิสก์ ดังกล่าวจะเก็บ ข้อมูลในรูปแบบเดียวกับแผ่นซีดีที่ใช้บันทึกเพลงความสามารถที่เป็นจุดเด่นของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์คือความสามารถในการใช้งานข้อมูลที่บรรจุอยู่ในแผ่นดิสก์แบบเดียวกับคอมพิวเตอร์ คือสามารถใช้งานในรูปแบบของตัวอักษรและกราฟิกแตกต่างจากหนังสือฉบับจริงอย่างสิ้นเชิง เพื่อให้เกิดการเปรียบเทียบระหว่างหนังสือทั้งสองประเภท จึงขอสรุปความแตกต่างระหว่างทั้งสองประเภทในรูปแบบของตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงข้อเปรียบเทียบถึงความแตกต่างระหว่างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และหนังสือจริง

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์	หนังสือจริง
ใช้ไฟฟ้า	ใช้กระดาษ
สามารถอ่านในความมืดได้	ต้องการแสงไฟในการอ่านเวลากลางคืน
สามารถสร้างให้มีภาพเคลื่อนไหวได้	มีข้อความและภาพประกอบ
สามารถใส่เสียงได้	ไม่มีเสียง
สามารถจัดพิมพ์ได้ง่ายไร้ขีดจำกัด	มีขีดจำกัดในการจัดพิมพ์
เปิดอ่านจากคอมพิวเตอร์	อ่านจากหนังสือ
สามารถเปิดอ่านได้พร้อมกันหลายคน	อ่านได้ 1 คน ต่อ 1 เล่ม
ต้นทุนการผลิตต่ำ	ต้นทุนการผลิตสูง
พกพาสะดวก	มีความลำบากในการพกพา
ประหยัดเนื้อที่และน้ำหนักในการจัดเก็บ	ต้องใช้พื้นที่ในการจัดเก็บ
สามารถเชื่อมโยงไปยังเว็บไซต์ได้	ไม่สามารถเชื่อมโยงได้
สามารถปรับปรุงแก้ไขได้	แก้ไขปรับปรุงยาก

4.3 โครงสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book Construction)

จากการสรุปของ ไพฑูรย์ ศรีฟ้า ได้กล่าวถึงลักษณะโครงสร้างของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จะมีความคล้ายคลึงกับหนังสือทั่วไปที่พิมพ์ด้วยกระดาษ หากจะมีความแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือกระบวนการผลิต รูปแบบ และวิธีการอ่านหนังสือ และสรุปโครงสร้างทั่วไปของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ ประกอบด้วย

4.3.1 หน้าปก (Front Cover) ปกด้านหน้าของหนังสือซึ่งจะอยู่ส่วนแรก เป็นตัวบ่งบอกว่าหนังสือเล่มนี้ชื่ออะไร ใครเป็นผู้แต่ง

4.3.2 คำนำ (Introduction) หมายถึง คาบอกรกล่าวของผู้เขียนเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูล และเรื่องราวต่างๆ ของหนังสือเล่มนั้น

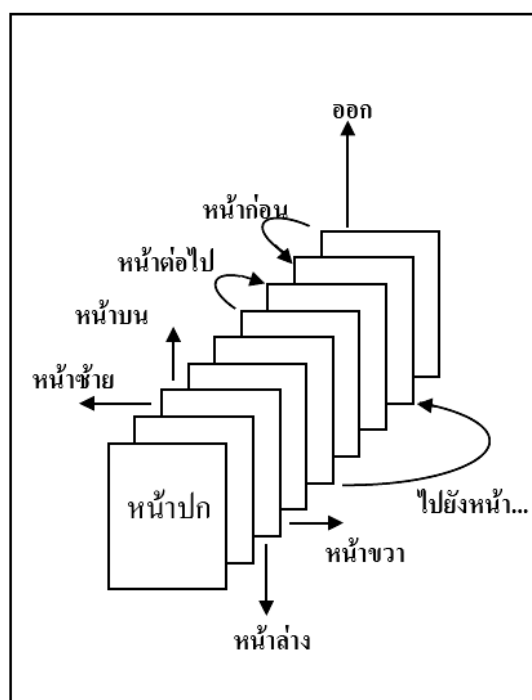
4.3.3 สารบัญ (Contents) หมายถึง ตัวบ่งบอกหัวเรื่องสำคัญที่อยู่ภายในเล่มว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง อยู่ที่หน้าใดของหนังสือ สามารถเชื่อมโยงไปสู่หน้าต่างๆ ภายในเล่มได้

4.3.4 สารของหนังสือแต่ละหน้า (Pages Contents) หมายถึง ส่วนประกอบสำคัญในแต่ละหน้าที่ปรากฏภายในเล่ม ประกอบด้วย เลขหน้าหนังสือ (Page Number) ข้อความ (Texts) ภาพประกอบ (Graphics) เสียง (Sounds) ภาพเคลื่อนไหว (Video Clips) จุดเชื่อมโยง (Links)

4.3.5 อ้างอิง (Reference) หมายถึง แหล่งข้อมูลที่ใช้นามาอ้างอิง อาจเป็นเอกสาร ตารา หรือ เว็บไซต์ก็ได้

4.3.6 ดัชนี (Index) หมายถึง การระบุคำสำคัญหรือคาสลักต่างๆ ที่อยู่ภายในเล่ม โดยเรียงลำดับตัวอักษรให้สะดวกต่อการค้นหา พร้อมระบุเลขหน้าและจุดเชื่อมโยง

4.3.7 ปกหลัง (Back Cover) หมายถึง ปกด้านหลังของหนังสือซึ่งจะอยู่ส่วนท้ายเล่ม

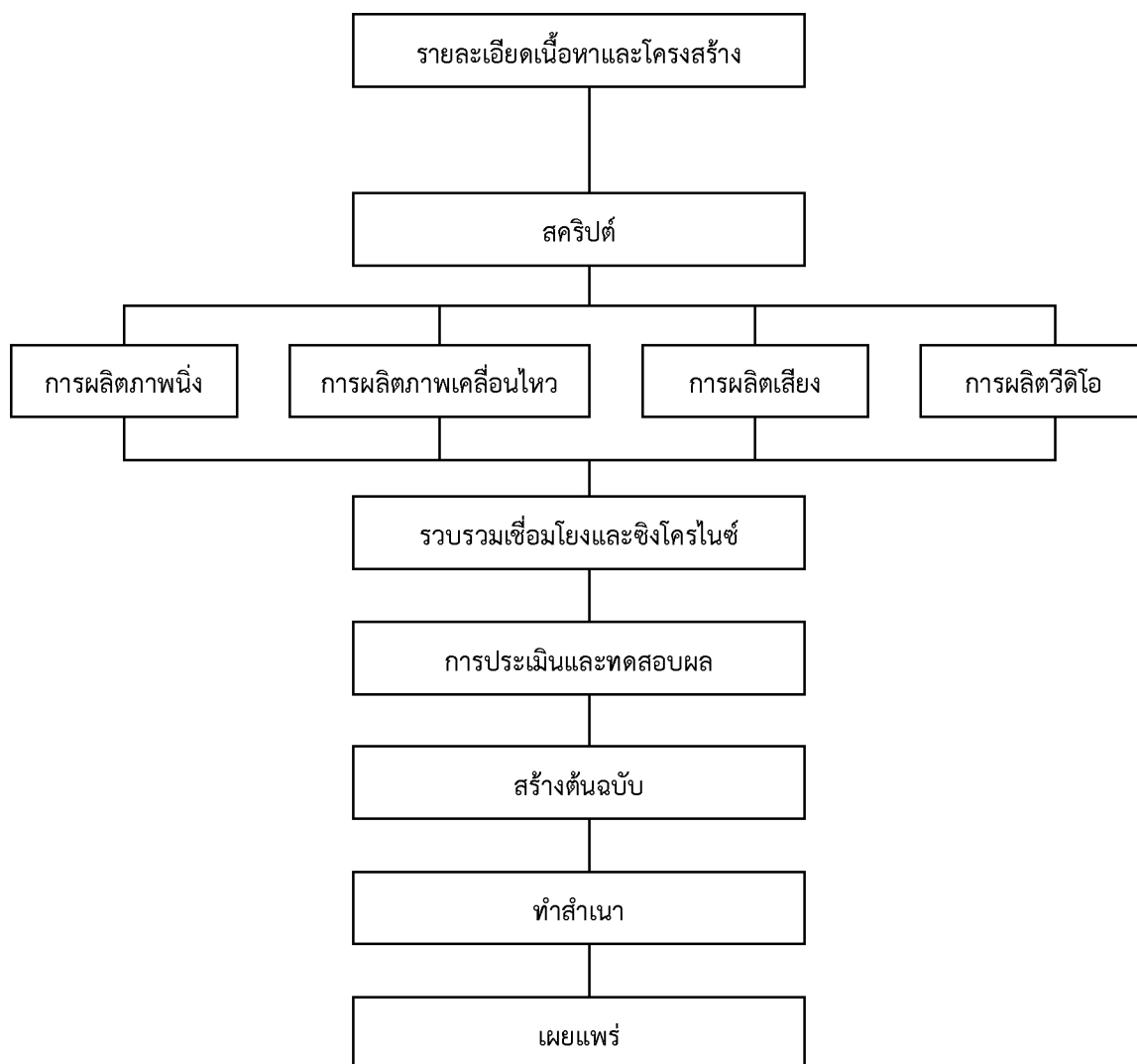
ภาพที่ 5 โมเดลค่านิยามหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

ที่มา : Barker, 1992: 142

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์จะแตกต่างจากหนังสือเล่มในการพลิกหน้า โดยที่ไม่ได้มีการพลิกหน้าจริง หากแต่เป็นไปในลักษณะของการซ้อนทับกัน (Barker and Singh, 1985 , Quoted in Barker and Manji, 1991 : 276) สิ่งที่แตกต่างกันระหว่างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์กับหนังสือเล่มอย่างเด่นชัดนั้นก็คือ การปฏิสัมพันธ์ และความเป็นพลวัต (Barker, 1996 : 14) ซึ่งอาจจะแตกต่างกันบ้างในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์แต่ละเล่ม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์การใช้งาน และการปฏิสัมพันธ์จากผู้อ่าน หนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีลักษณะเหมือนกับหนังสือเล่มดังภาพประกอบ 4 คือ มีหน้าปก เพื่อบอกข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับหนังสือ หากใน 1 หน้ามีข้อมูลเป็นหน้าคู่ ด้านซ้ายมือเป็นหน้าซ้าย ด้านขวามือจะเป็นหน้าขวา กดปุ่มไปหน้าก็จะไปยังหน้าต่อไป กดปุ่มถอยหลังจะกลับไปหน้าก่อน นอกจากนี้ยังสามารถกระโดดข้ามไปยังหน้าที่ผู้อ่านต้องการได้อีกด้วย หน้าสุดท้ายจะเป็นหน้าก่อนออกจากโปรแกรม ถึงแม้ว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์จะคล้ายกับหนังสือเล่มมาก แต่ข้อจำกัดที่มีอยู่มากมายในหนังสือเล่มไม่สามารถส่งอิทธิพลมายังหนังสืออิเล็กทรอนิกส์แต่อย่างใด

4.4 การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้มีการพัฒนารูปแบบให้มีความน่าสนใจยิ่งขึ้น ด้วยเทคโนโลยีมัลติมีเดีย (Multimedia) เป็นการรวมเทคนิคการนำเสนอที่มีลักษณะการเปิดหน้าหนังสือแบบเสมือนข้อความหรือเนื้อหา ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหวและเสียง ที่สามารถผสมผสานกับ e-book ได้อย่างลงตัว จึงเป็นสื่อที่ได้รับความนิยมสูงในปัจจุบัน หรือเรียกว่า Multimedia e-book และได้มีการพัฒนาโปรแกรมประยุกต์ที่ใช้ในการสร้าง e-book อีกมากมาย สิ่งที่สำคัญที่สุดการออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ คือ การที่ออกแบบให้ผู้อ่านสามารถที่จะอ่านข้อความหรือเนื้อหาในหนังสืออิเล็กทรอนิกส์นั้นได้อย่างสะดวก และมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ควรมีกระบวนการวางแผนในการออกแบบที่โดยมีโครงสร้าง ดังนี้

ภาพที่ 6 โครงสร้างการออกแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

4.5 บทบาทของ e-book

e-book เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลความรู้จากสื่อต่างๆ นำเสนอออกมาทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ในรูปแบบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถแสดงผลด้วยภาพ ข้อความ เสียง สี สัน และภาพเคลื่อนไหวได้ทำให้ผู้ใช้บริการได้รับความบันเทิงในการศึกษาข้อมูลมากขึ้นอีกทั้งยังสามารถพกพาไปอ่านได้ทุกที่ โดยไม่ต้องคำนึงถึงแสงมากหรือน้อยเพราะอุปกรณ์ e-book มักมีแสง Backlight ของตัวเอง e-book ยังทำให้อ่านหรือทำความเข้าใจได้ง่ายกว่าหนังสือนอกจากนี้ยังสามารถเก็บข้อมูลได้มากอีกด้วย

4.6 ประโยชน์ของ e-book

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์เป็นสื่อหนึ่งที่มีการพัฒนาไปควบคู่กับการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่เข้าสู่ยุคดิจิทัล ในปัจจุบันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ได้เริ่มเข้ามามีบทบาทในสังคมเป็นอย่างมาก โดยผู้วิจัยสามารถแบ่งประโยชน์ของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ออกเป็นด้านๆ ดังนี้

4.6.1 สำหรับผู้อ่าน

- 1) ขั้นตอนง่ายในการอ่าน และค้นหาหนังสือ
- 2) สามารถย้อนกลับไปอ่านหน้าที่ผ่านมาได้โดยง่าย
- 3) แสดงผลด้วยภาพ ข้อความ เสียง และภาพเคลื่อนไหวได้
- 4) สามารถเชื่อมโยงกับข้อความต่างๆ ภายในตัวหนังสือ หรือภายนอกเว็บไซต์ อื่นๆ จากอินเทอร์เน็ต
- 5) ไม่เปลืองเนื้อที่ในการเก็บหนังสือ
- 6) ช่วยลดรายจ่ายในการซื้อหนังสือหรือสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพราะสามารถหาอ่านข้อมูลจากทางอินเทอร์เน็ตได้โดยไม่ต้องเสียเงิน

- 7) อ่านได้ในที่มืด หรือแสงน้อย

4.6.2 สำหรับห้องสมุด

- 1) สะดวกในการให้บริการหนังสือ
- 2) สามารถอ่านพร้อมๆ กัน ได้โดยไม่ต้องรอรถเข็นหรือคืนเหมือนหนังสือกระดาษในห้องสมุด
- 3) ไม่ต้องใช้สถานที่มากในการจัดเก็บหนังสือ และไม่เสียค่าใช้จ่ายในส่วนนี้
- 4) ลดงานที่เกิดจากการซ่อม จัดเก็บ และการจัดเรียงหนังสือ
- 5) ไม่เสียค่าใช้จ่ายในการจ้างพนักงานมาดูแลและซ่อมแซมหนังสือ
- 6) มีรายงานแสดงการเข้ามาอ่านหนังสือ
- 7) สามารถเก็บรักษาได้นาน สามารถอ่านได้ไม่จำกัดจำนวนครั้ง
- 8) ช่วยขยายโอกาสทางการศึกษาให้กว้างขึ้น
- 9) ใช้พื้นที่น้อยในการจัดเก็บ CD 1 แผ่นสามารถเก็บ e-book ได้ประมาณ 500 เล่ม
- 10) สำหรับสำนักพิมพ์และผู้เขียน
- 11) ลดขั้นตอนในการจัดทำหนังสือ
- 12) ลดค่าใช้จ่ายและความเสี่ยงในการจัดพิมพ์หนังสือ

- 13) ลดค่าใช้จ่ายในการจัดจำหน่ายผ่านช่องทางอื่นๆ
- 14) เพิ่มช่องทางในการจำหน่ายหนังสือ
- 15) สามารถแก้ไขข้อมูลที่ผิดพลาดได้สะดวกง่ายดายยิ่งขึ้น
- 16) เพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์ตรงถึงผู้อ่าน
- 17) ช่วยรักษาสภาพแวดล้อม เพราะไม่ต้องผ่านกระบวนการพิมพ์ให้เปลืองกระดาษ เปลืองหมึกพิมพ์ และขั้นตอนการจัดส่ง เป็นการช่วยลดต้นทุนได้อีกทางหนึ่ง

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

5.1 งานวิจัยในประเทศ

5.1.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรุงธนบุรี

สุวิทย์ เดชรุ่งถวิล (2543, บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่องการศึกษาพุทธสถาปัตยกรรมในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษางานพุทธสถาปัตยกรรมในช่วงเวลาเชื่อมต่อระหว่างการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 กับสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ 1 การเกิดของงานพุทธสถาปัตยกรรมดังกล่าวนี้เป็นพุทธสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นในข้อจำกัดของเวลาและสถานที่ (Time & Space) ที่แตกต่างและอยู่ห่างจากราชธานีอยุธยาเดิม เป็นงานที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาแห่งการฟื้นฟูสภาพบ้านเมืองขึ้นใหม่ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และความสำเร็จของงานฟื้นฟูเกิดขึ้นอย่างแท้จริงในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชต่อมา

การศึกษาสามารถแยกออกเป็น 2 ประเด็น คือ

- 1) การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ พบว่าในช่วงระยะเวลา 15 ปี ในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองอยู่ในภาวะศึกสงคราม ผู้คนยังอยู่ในภาวะสับสน อันเนื่องมาจากเพิ่งเสียกรุงราชธานี รูปแบบของงานพุทธสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้น จะเป็นการซ่อมแซมอาคารเดิมที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นส่วนใหญ่เนื่องจากข้อจำกัดของแรงงานช่างฝีมือและวัสดุก่อสร้าง การนับถือศาสนาอยู่ในรูปของการเน้นบุญกฐีวิทยาคมมากกว่า การนับถือพุทธศาสนาในรูปแบบของมนุษย์นิยมที่อยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง ต่างจากพุทธสถาปัตยกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ที่มีแนวคิดต่างออกไป พระองค์สามารถใช้ศาสนาเป็นหลักการหนึ่งในการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคม ให้คนในสังคมยอมรับในสถานะของพระองค์ได้โดยดุษฎี การเกิดของงานในสมัยรัชกาลที่ 1 มี 4 ลักษณะ คือ

(1) บุรณะพระอุโบสถเดิมที่มีอยู่ และตกแต่งรายละเอียดเพิ่มเติม ซึ่งพบว่า เป็นวัดที่อยู่ในฝั่งธนบุรีที่มีชุมชนเดิมขนาดใหญ่อาศัยอยู่

(2) บุรณะพระอุโบสถเดิมแต่เปลี่ยนประโยชน์ใช้สอย

(3) รื้อพระอุโบสถเดิม และสร้างใหม่ให้ใหญ่สวยงามกว่าเดิม โดยมากเป็น วัดที่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของพระองค์ เพื่อประโยชน์ในการเสริญบุญญาธิการของพระองค์

(4) ก่อสร้างใหม่ทั้งหมด

2) การศึกษาเชิงสถาปัตยกรรม พบว่ารูปแบบผนังบริเวณยังคงลักษณะผัง แกนเดียว เน้นความสำคัญของพระอุโบสถ ซึ่งพบบ้างที่เป็นผนังแกนคู่ โดยหันพระอุโบสถออกสู่ ทางสัญจรหลัก ความสำคัญดังกล่าว แสดงออกโดยพระระเบียงคดที่สร้างขึ้นล้อมเขตพุทธาวาส อัน เป็นลักษณะเฉพาะที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 1

ลักษณะหลังคาในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จะแบ่งออกเป็น 2 ชั้น โดยชั้นกลางคลุมห้องพระอุโบสถ และชั้นนอกคลุมพื้นที่เฉลียงหน้าแตกต่างจากสมัยรัชกาล ที่ 1 ที่มีหลังคาคลุมห้องพระอุโบสถกลางถึง 2 ชั้น และมีชั้นนอกอีก 1 ชั้นคลุมพื้นที่เฉลียง รูปแบบ หลังคาที่พบในสมัยรัชกาลที่ 1 มี 3 ลักษณะ ได้แก่

(1) แบบมีหลังคาคลุมเฉลียงหน้า พบในพระอุโบสถที่บูรณะอาคารที่มี อยู่เดิม

(2) แบบมีมุขลดคลุมพื้นที่เฉลียง พบในพระอุโบสถที่บูรณะอาคารที่มี อยู่เดิม

(3) แบบหน้าจั่วมุขลดโดยมีหลังปีกนกได้แฝงจั่วจำนวนหลายดับ ต่อเนื่อง จากด้านหน้าสู่ด้านข้าง มักพบในพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่

ลักษณะหน้าบันในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมาปรากฏแน่ชัด แต่ พบว่าแต่เดิมในพื้นที่บางกอกมี 2 ลักษณะ คือ

(1) รูปพระนารายณ์ทรงครุฑในพระอุโบสถขนาดใหญ่มีหน้าจั่วมุขลด

(2) รูปจั่วพรหมพักตร์ ในพระอุโบสถขนาดเล็ก

หน้าบันของพระอุโบสถที่บูรณะปฏิสังขรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 1 จะมีลวดลายเครือเถาก้านขด โดยมี ลายประธานกลางเป็นเทพพนม หรือเทวดาประทับบนปัทมาสน์ ปลายซ่อเป็นรูปพุ่มช่อหางโต มี บ้างที่เป็นรูปสัตว์หิมพานต์ ส่วนหน้าบันของอาคารที่เป็นองค์ประกอบร่วมของผังบริเวณวัดยังคงพบ ลายประธานเป็นเทพพนม และปลายซ่อของลายประกอบเป็นรูปสัตว์หิมพานต์เป็นส่วนใหญ่สำหรับ หน้าบันของพระอุโบสถที่สร้างขึ้นใหม่มักพบว่ามีลายประธานเป็นพระนารายณ์ทรงครุฑและพระ อินทร์ทรงช้าง

ลักษณะผิวพื้นและฐานอาคาร พบว่ามีสัดส่วน 1 ต่อ 2 ในส่วนห้องโถงโบสถ์ ซึ่งหากรวมพื้นที่เฉลียงหน้าและหลังแล้วสัดส่วนต่อความยาวเท่ากับ 1 ต่อ 3 ยกเว้นพระอุโบสถที่สร้างใหม่ โดยมีฟาไลดำนข้าง จะยังคงมีสัดส่วน 1 ต่อ 2.1 เหมือนเดิมฐานอาคารในสมัยอยุธยาเป็นฐานบัวและแอ่นท้องช้าง ซึ่งในสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชก็ยังคงมีอยู่บ้าง แต่ในสมัยรัชกาลที่ 1 ลักษณะนี้ปรากฏน้อยจนถึงกับไม่มีอีกเลย

เรื่องศิลป์ หนูแก้ว (2546) ได้เขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง ความเป็นสังคมนานาชาติของกรุงธนบุรี ระหว่าง พ.ศ.2310-2325 โดยศึกษาสภาพสังคมไทยในสมัยกรุงธนบุรีว่า มีลักษณะเป็นสังคมนานาชาติที่ชาวต่างชาติหลายเชื้อชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาค้าขายและอาศัยอยู่ร่วมกัน จุดมุ่งหมายของวิทยานิพนธ์นี้คือ เพื่อศึกษาปัจจัยสำคัญที่ทำให้กรุงธนบุรีเป็นสังคมนานาชาติและเพื่อศึกษาวิถีชีวิตของชาวต่างชาติทั้งในทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรมของชาวต่างชาติในกรุงธนบุรี รวมถึงการวิเคราะห์ผลการเป็นสังคมนานาชาติของกรุงธนบุรี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า มีชนหลายชาติเข้ามาตั้งถิ่นฐานในกรุงธนบุรี เช่น ชาวจีนชาวมุสลิมเชื้อชาติต่างๆ ชาวมอญ ชาวเวียดนาม ชาวกัมพูชา และชาวยุโรป ทำให้เศรษฐกิจของกรุงธนบุรีฟื้นตัวเนื่องจากได้แรงงานและการเก็บภาษีจากการค้า นอกจากนี้ยังพบว่าความเป็นสังคมนานาชาติของกรุงธนบุรีได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากในสมัยนั้นกรุงธนบุรีเป็นเมืองหน้าด่านซึ่งมีชุมชนต่างชาติตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน ดังนั้นเมื่อกรุงธนบุรีถูกยกฐานะเป็นเมืองหลวงใน พ.ศ. 2310 จึงได้ขยายเป็นเมืองท่านานาชาติและเป็นศูนย์กลางในการบริหารราชการแผ่นดิน

ในปี พ.ศ.2548 วิไลพร วงศ์สุรักษ์ (2548: 89-91) ได้เขียนสารนิพนธ์เรื่อง จิตรกรรมเรื่องนรกภูมิในสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงธนบุรี พุทธศักราช 2319 โดยอธิบายว่าสมุดภาพไตรภูมิฉบับกรุงธนบุรีซึ่งพบในปัจจุบันมีจำนวน 3 ฉบับ โดย 2 ฉบับอยู่ในประเทศไทย และอีก 1 ฉบับอยู่ในประเทศเยอรมนี ถือว่าเป็นพระราชมรดกที่สำคัญและนับเป็นงานจิตรกรรมชิ้นเอกในสมัยกรุงธนบุรี ภาพที่เขียนนับว่าเป็นภาพสัญลักษณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นจากจินตนาการ ไม่ใช่ภาพเลียนแบบธรรมชาติ การแสดงออกในงานเขียนของช่างจึงต้องอาศัยจินตนาการบนพื้นฐานความเชื่อของสังคมไทยในสมัยนั้น ผลการศึกษาพบว่า การเขียนภาพนรกภูมิมีรูปแบบ ที่สามารถสรุปเป็นแบบแผนที่ชัดเจนเป็นลำดับ มีการแสดงออกของภาพใกล้เคียงกับเนื้อหาในไตรภูมิโลกนิจฉยกถา มากกว่าไตรภูมิภคถา นอกจากนี้รูปแบบศิลปกรรมที่ปรากฏ และการตรวจสอบความถูกต้องของเอกสารเรื่องวันที่โบราณ ทำให้เพิ่มเติมข้อสรุปได้ในประเด็นความเป็นฉบับต้นแบบและฉบับคัดลอกว่าสมุดภาพไตรภูมิทั้ง 3 ฉบับ คงจะมีได้เขียนขึ้นในคราวเดียวกัน แต่มีฉบับหนึ่งในนั้นที่น่าจะเป็นฉบับคัดลอกต่อมาในภายหลังมิใช่ราชสำนักจัดทำขึ้นในปี พ.ศ.2319

วิชา คลายนาท (2555 : 191) ทำการวิจัยเรื่อง ตามรอยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในพื้นที่ฝั่งธนบุรี: ศึกษาจากพงศาวดารและสถานที่จริง การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะ

ศึกษาพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชขณะที่ประทับ ณ กรุงธนบุรีโดยใช้หลัก การศึกษาทางประวัติศาสตร์มาเป็นกรอบของการศึกษาวิจัยงานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีสมมติฐานคือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สามารถสืบค้นและพิสูจน์ได้จากหลักฐานชั้นต้นและ หลักฐานชั้นรองแม้ว่าเหตุการณ์นั้นจะเกิดขึ้นเป็นเวลานานกว่า 2 ศตวรรษแล้วก็ตามวิธีการศึกษาวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ลำดับขั้น คือ ขั้นแรกเป็นการใช้วิธีการศึกษาวิจัยโดยการค้นคว้าจากเอกสาร (documentary method) เน้นการค้นคว้าจากพงศาวดารที่บันทึกเหตุการณ์ของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในกรุงธนบุรีขั้นที่ 2 เป็นการใช้วิธีศึกษาวิจัยเชิงสำรวจ (survey method) โดยนำผลการ ศึกษาจากพงศาวดารมาวิเคราะห์เพื่อสืบค้นสถานที่ซึ่งพงศาวดารได้กล่าวถึงแล้วลงพื้นที่เพื่อ แสวงหาข้อเท็จจริงทางวัตถุตามที่พงศาวดารได้กล่าวถึงรวมถึงการสัมภาษณ์ผู้คนในชุมชนฝั่งธนบุรี ขั้นที่ 3 เป็นการรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาเขียนงานวิจัยในแบบพรรณนา (descriptive method)

ผลการวิจัยพบว่าเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในด้านที่เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในพื้นที่ฝั่งธนบุรีสามารถพิสูจน์ตรวจสอบได้จากหลักฐานทาง ประวัติศาสตร์ในสถานที่จริงและจากการสัมภาษณ์ครอบครัวของชุมชนที่บรรพชนเคยมีส่วนร่วมใน เหตุการณ์นั้นงานวิจัยนี้จึงเป็นประโยชน์ในการกระทำให้อข้อมูลทางประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรีมี ความชัดเจนยิ่งขึ้นและการเผยแพร่งานวิจัยย่อมาทำให้พื้นที่ฝั่งธนบุรีเป็นที่รู้จักในฐานะที่เป็น แหล่งกำเนิดมรดกทางประวัติศาสตร์สมัยกรุงธนบุรีมากยิ่งขึ้น

กรณีการ สุธีรัตนภิรมย์ (2555: 445-447) ได้ทำวิจัยเรื่องกรุงธนบุรี ในสมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์ การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ศึกษาวิจัยพัฒนาการทางกายภาพของเมือง ธนบุรีในสมัยอยุธยาถึงต้นรัตนโกสินทร์โดยใช้หลักฐานทางโบราณคดีที่ได้จากการสำรวจร่องรอย หลักฐานทางประวัติศาสตร์โบราณคดีที่ยังคงเหลืออยู่ และการขุดค้นทางโบราณคดีจำนวน 4 แห่ง ได้แก่ ป้อมวิชัยประสิทธิ์ คลองคูเมืองเดิมธนบุรี (คลองบ้านขมิ้น) กระทรวงพานิชย์ (เดิม) สถานีรถไฟ ธนบุรี (เดิม)

จากการศึกษาวิจัยพบว่าชุมชนธนบุรีมีพัฒนาการมาจากการตั้งถิ่นฐานของชุมชน เกษตรกรรมมีน้ำระบบกระจายโดยมีศาสนสถานเป็นศูนย์กลาง ชุมชนมีความหนาแน่นมาก บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม การเข้ามาของชาวตะวันตกโดยเฉพาะเพื่อการ พาณิชยนานาชาติทำให้มีการขุดคลองลัด คลองลัดที่เกิดขึ้นทำให้ภูมิลักษณะเปลี่ยนแปลงไป โดยเมือง ได้ขยายไปทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาสายเดิม มีการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมือง การ กลายเป็นเมืองของธนบุรีนั้นประกอบไปด้วยปัจจัยสำคัญ คือ ชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ย่าน และบ้านเมือง ท่าเล ที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ และผลิตผลทางการเกษตร

ปฐมพงษ์ สุขเล็ก (2555) ได้ทำการวิจัยเรื่อง สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช : เรื่องเล่าและการประกอบสร้างความหมาย โดยมุ่งศึกษาเรื่องเล่าพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ถึงปี พ.ศ.2551 จำนวน 15 เรื่อง

จากการวิจัยพบว่า วิธีการประกอบสร้างเรื่องเล่าพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมี 3 วิธี คือ 1) การสร้างเรื่องเล่าจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร อันได้แก่การสร้างด้วยการคัดลอก การสร้างด้วยการเรียบเรียงใหม่ การสร้างด้วยการปรับแต่งข้อมูล และการสร้างด้วยการตีความใหม่ 2) การสร้างเรื่องเล่าจากตำนานคำบอกเล่าท้องถิ่นและศาสตร์อื่นๆ อันได้แก่ การสร้างที่สอดคล้องกับเอกสารทางประวัติศาสตร์ และการสร้างที่ปฏิเสธเอกสารทางประวัติศาสตร์ และ 3) การสร้างเรื่องเล่าที่ไม่ปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อันได้แก่การสร้างที่ปฏิเสธเอกสารทางประวัติศาสตร์ และการสร้างใหม่ เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ถูกนำมาอ้างอิงและสร้างเรื่องเล่ามากที่สุดคือพระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา

วิธีการประกอบสร้างความหมายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมี 3 ลักษณะ คือ 1) การสืบทอดความหมายดั้งเดิมจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อันได้แก่เหตุการณ์พระราชกําเนิดที่เป็นสามัญชนเชื้อสายจีน อาการพระสติวิปลาส และการถูกประหารชีวิตตัดศีรษะที่ป้อมวิชัยประสิทธิ์ 2) การสร้างความหมายใหม่ อันได้แก่การสร้างวีรกษัตริย์จากสามัญชน และนำเสนอความเป็นมหาราช และ 3) การสืบทอดและสร้างความหมายใหม่ อันมีเนื้อหาเฉพาะช่วงรอยต่อระหว่างรัชกาลที่แสดงถึงความผูกพันระหว่างสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และรัชกาลที่ 1 วิธีการประกอบสร้างเรื่องเล่าพระราชประวัติสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชกับการเลือกใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มีความสัมพันธ์กันในเรื่องการนำเสนอเนื้อหาที่รูปแบบของวรรณกรรมตลอดจนชุดเหตุการณ์ตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ นอกจากนี้ทั้งวิธีการประกอบสร้างเรื่องเล่าและการเลือกใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ยังส่งผลต่อการประกอบสร้างความหมายสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

5.1.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสารานุกรม

กันยารัตน์ เกตุขำ (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อความถูกต้องความยากของเนื้อหาในสารานุกรมภาษาอังกฤษว่าเหมาะสมกับความสามารถในการอ่านของนิสิตปริญญาตรีหรือไม่

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของสารานุกรมที่นำมาศึกษามีระดับความยากอยู่ในระดับเกรด 6 (ป.6) และเกรด 7 (ม.1) ของประเทศเจ้าของภาษา ประโยคส่วนใหญ่มีเนื้อความหนักถึงเจ็ดเนื้อความ นอกนั้นมีเนื้อความกระจายตั้งแต่สองถึงสี่เนื้อความ ลักษณะประโยคดังกล่าวจัดได้ว่าเป็นประโยคที่อ่านเข้าใจง่ายเพราะโครงสร้างของประโยคไม่ซับซ้อนจนเกินไป ดังนั้นเนื้อหาที่คัดเลือกมาจากสารานุกรมทั้งสองฉบับไม่น่าจะยากเกินความสามารถในการอ่านของนิสิตปริญญาตรี อย่างไรก็ตามการศึกษานี้ใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหาเพิ่มเติม โดยนำเนื้อหาจากสาขาวิชาต่างๆ และ

จากสารานุกรมฉบับอื่นๆมาวิเคราะห์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในระดับความยากของเนื้อหากว้างขวางออกไป ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้น

พัชราภรณ์ ทิพย์ทัศน์ (2554) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เนื้อหาสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่สอดคล้องกับกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และเพื่อสร้างคู่มือการใช้สารานุกรมสำหรับเยาวชนฯ

ผลการวิจัย พบว่า สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่มที่ 1-34 จำนวน 325 เรื่อง มีเรื่องที่สอดคล้องกับกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ทั้งหมด 79 เรื่อง คิดเป็นร้อยละ 27.07 เมื่อพิจารณาเป็นรายเล่ม พบว่า เล่มที่มีเรื่องที่สอดคล้องมากที่สุด คือ เล่มที่ 5 ร้อยละ 87.50 สำหรับคู่มือการใช้สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ คำนำวิธีการใช้คู่มือ เนื้อหา และดรชนี เมื่อนำไปให้ครูผู้สอนประเมินคุณภาพแล้วพบว่า คู่มือมีคุณภาพอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่ครูผู้สอนให้ความเห็นว่ามีคุณภาพอยู่ในระดับมากที่สุด มี 4 ข้อ คือ 1) ตัวหนังสือที่ใช้จัดทำคู่มือมีความถูกต้อง ชัดเจน อ่านง่าย 2) ดรชนีท้ายเล่มสามารถทำให้ค้นเรื่องที่ต้องการได้รวดเร็ว 3) ความสอดคล้องระหว่างสาระการเรียนรู้กับเนื้อหาแต่ละเรื่องในหนังสือสารานุกรม มีความถูกต้อง ชัดเจน และสามารถนำไปใช้ได้จริงและ 4) คู่มือมีประโยชน์ต่อครูผู้สอนในการหาเรื่องที่ต้องการได้ครอบคลุมและรวดเร็วขึ้น

สารทิ ภูมิประเทศ (2543 : บทคัดย่อ) ศึกษาเพื่อพัฒนาดรชนีหรือเครื่องมือช่วยในการสืบค้นบทความในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฉบับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานในโอกาสทรงฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี เล่มที่ 1-20 โดยรวบรวมคำสำคัญหรือเรื่องจากหนังสือสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ ตามระบบการจัดหมู่หนังสือแบบทศนิยมของดิวอี้ จากนั้นนำสิ่งที่วิเคราะห์ได้มาจัดทำเครื่องมือสืบค้นดรชนีในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ คือ หนังสือดรชนีและฐานข้อมูลดรชนี ผลการวิจัยพบว่า เมื่อเปรียบเทียบการใช้หนังสือดรชนีและฐานข้อมูลดรชนีของบรรณารักษ์และผู้ใช้ห้องสมุดในด้านความเหมาะสม ความสะดวก และความรวดเร็วในการสืบค้น บรรณารักษ์และผู้ใช้ห้องสมุดมีความคิดเห็นต่อหนังสือดรชนีว่ามีส่วนช่วยผู้ใช้และบรรณารักษ์ในการสืบค้นเรื่องในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ อยู่ในระบ้น้อย ส่วนฐานข้อมูลดรชนีนั้นมีส่วนช่วยผู้ใช้ในการสืบค้นเรื่องในสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ อยู่ในระดับมาก

5.1.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์

วิไลรักษ์ บุญงาม (2550 : 49-53) การวิจัยเรื่องการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องภาคตัดกรวย กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 เป็นการวิจัยและพัฒนา

ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1) ผลการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องภาคตัดกรวย กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 เนื้อหาทั้งหมด 5 เรื่องประกอบด้วยเรื่องที่ 1 วงกลม เรื่องที่ 2 วงรี เรื่องที่ 3 พาราโบลา เรื่องที่ 4 ไฮเพอร์โบลา และเรื่องที่ 5 การเลื่อนกราฟ ใช้เวลาเรียนทั้งหมด 28 ชั่วโมง ที่ผ่านการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบต่าง ๆ โดยภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเลขคณิตเท่ากับ 4.00 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.28 และ ผลการประเมินความสอดคล้องระหว่างผลการเรียนที่คาดหวังกับแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องภาคตัดกรวย โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่ามีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.67 - 1

2) ผลการหาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องภาคตัดกรวย กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 พบว่า ร้อยละของค่าเฉลี่ยของคะแนนจากการทำแบบทดสอบระหว่างเรียนเป็น 79.12 และร้อยละของค่าเฉลี่ยเลขคณิตของคะแนนจากการทำแบบทดสอบ วัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องภาคตัดกรวยเป็น 79.71 แสดงว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องภาคตัดกรวย กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 มีประสิทธิภาพ 79.12/79.71 ซึ่งมีประสิทธิภาพเกณฑ์ 80/80 และเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้

3) ผลการวัดความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่องภาคตัดกรวย กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 พบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เรื่องภาคตัดกรวย กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.26

นายสันทนา สงครินทร์ (2552 : 87 - 91) การวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่เรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์กับการสอนด้วยวิธีปกติระดับหลักสูตรวิชาชีพพระยาศน์

ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1) ผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

กลุ่มตัวอย่างที่เรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ มีความแตกต่างกันที่นัยสำคัญระดับ 0.05 โดยก่อนเรียน มีคะแนน (เฉลี่ย 45.50) ภายหลังจากเรียน มีคะแนนเพิ่มขึ้น (เฉลี่ย 55.10)

2) ความพึงพอใจ

ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์กลุ่มตัวอย่างที่ประเมินความพึงพอใจต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์โดยรวมทั้งฉบับ และรายข้อมีความพึงพอใจในระดับมาก

จากการวิจัยพบว่า มีประสิทธิภาพตามที่กำหนด ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยได้จัดทำแผนการพัฒนาสื่อ และดำเนินการตามแผน โดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และเครื่องมือที่ใช้พัฒนาสื่อตลอดทั้งได้วิเคราะห์หลักสูตรมาตรฐานรายวิชาและคำอธิบายรายวิชากำหนดระดับพฤติกรรมที่มุ่งหวัง อีกทั้งยังได้รับความอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบสื่อและเครื่องมือ จำนวนหลายท่านทั้งด้านเนื้อหา ด้านสื่อ และด้านเครื่องมือที่ใช้พัฒนาสื่อนอกจากนั้นผู้พัฒนาสื่อได้ทำการตรวจสอบและหาคุณภาพของเครื่องมือแล้วปรับปรุงแก้ไขจนได้เครื่องมือที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพสามารถนำไปใช้พัฒนาสื่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ให้มีประสิทธิภาพพัฒนานักศึกษาได้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนทั้งใน ด้านพุทธิพิสัยทักษะพิสัย และจิตพิสัยบรรลุตามระดับพฤติกรรมที่มุ่งหวัง นอกจากนี้ นักศึกษายังมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และยังพบว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของนักศึกษาให้มีความใฝ่รู้ตระหนักและเห็นคุณค่าของการเรียนมีคุณธรรมความรับผิดชอบตนเองสูงขึ้น

ชัชกร ศุขมาตย์ (2553) การวิจัยเรื่องการพัฒนาหนังสือเรียนอิเล็กทรอนิกส์ รายวิชา ภาษาต่างประเทศ เรื่อง เทศกาลสำคัญ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ผลการวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1) ประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ รายวิชาภาษาต่างประเทศ เรื่อง เทศกาลสำคัญ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 81.67/84.89 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 80/80

2) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ รายวิชาภาษาต่างประเทศ เรื่อง เทศกาลสำคัญ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

3) นักเรียนมีความคิดเห็นต่อการเรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ รายวิชา ภาษาต่างประเทศ เรื่อง เทศกาลสำคัญ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 อยู่ในระดับดีมาก และมีข้อเสนอแนะคือ หน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ควรจัดให้มีการอบรมครู เกี่ยวกับการสร้างหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ เพราะในการสร้างสื่ออิเล็กทรอนิกส์นั้นต้องอาศัยผู้ที่มีความชำนาญหลายด้าน มาสร้างสรรค์สื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีประสิทธิภาพ สามารถที่จะนำไปใช้ในโรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ และคุณภาพในการเรียนการสอน ทำให้ผู้เรียน เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในการเรียนการสอนเพิ่มมากขึ้น

สิทธิพร บุญญานวัตร (2540: 23-37) ได้วิจัยเกี่ยวกับการนำเอาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้ในการฝึกอบรมเรื่อง “การใช้โปรแกรมออโต้แคด (AutoCAD R13c4) ในการสร้างภาพ 2 มิติ” โดยสรุปประเด็นปัญหาไว้ 2 ประเด็น

ประการแรกคือ ขาดสื่อในการฝึกอบรมที่เหมาะสม เนื่องด้วยเวลาที่จำกัด การสอนโดยการบรรยายจากแผ่นใส หรือการเขียนลงบนกระดานแล้วให้ลงมือปฏิบัติกับคอมพิวเตอร์ทำให้ผู้เรียนพะวงกับการจดเนื้อหาจนไม่เข้าใจขั้นตอนการปฏิบัติ ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับการฝึกหัดทักษะไม่เพียงพอ

ประการที่สองคือ เอกสารและตำราส่วนใหญ่จะแปลมาจากต่างประเทศ ซึ่งไม่เหมาะสมกับผู้เรียนระดับเริ่มต้น ซึ่งควรศึกษาจากหนังสือที่ผ่านการวิเคราะห์เนื้อหามาแล้ว เขาจึงได้นำหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มาใช้เป็นสื่อในการจัดฝึกอบรม โดยใช้ข้อดีของสื่อคือ ลดการสิ้นเปลืองวัสดุและพลังงานในการจัดทำสื่อแผ่นใส ช่วยให้การใช้สื่อมีความสะดวกยิ่งขึ้น เพราะสามารถเรียกใช้ได้ทันทีโดยไม่ต้องเสียเวลาในการค้นหาและจัดเรียงสื่อ อีกทั้งยังช่วยให้การอบรมนอกสถานที่มีความคล่องตัวยิ่งขึ้นเนื่องจากสามารถเก็บไว้ในแผ่นซีดีได้ การใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ในการอบรมจะช่วยให้ผู้เรียนมีการพัฒนาการเรียนรู้และเข้าใจในเนื้อหาวิชานั้นมากขึ้นนอกจากนี้ยังให้ข้อเสนอแนะว่าควรมีการเอาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ไปใช้ในการเรียนการสอนด้วย

เพ็ญญา พัทธชนม์ (2544: บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง กราฟิกเบื้องต้นและหาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง กราฟิกเบื้องต้น ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ที่ไม่เคยเรียนรายวิชา 263-201 เทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จำนวน 30 คน ซึ่งการเปรียบเทียบผลทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนพบว่าคะแนนเฉลี่ยทดสอบหลังเรียนสูงกว่าคะแนนจากการทดสอบก่อนเรียน

ทิพย์มณฑา สดชื่น (2544: ออนไลน์) ได้พัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง การถ่ายภาพเบื้องต้นด้วยโปรแกรม Adobe Acrobat สำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชา 263-201 เทคโนโลยีการศึกษา แล้วหาประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการเรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง การถ่ายภาพเบื้องต้น ผลการวิจัยพบว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง การถ่ายภาพเบื้องต้นมีประสิทธิภาพ 87.50/83.44 เป็นไปตามเกณฑ์ และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาหลังจากที่เรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

เสาวลักษณ์ ญาณสมบัติ (2545: ออนไลน์) ได้พัฒนาและหาประสิทธิภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง นวัตกรรมการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พิเชษฐ์ เพียรเจริญ (2546 : บทคัดย่อ) ได้พัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง สื่อการสอน เพื่อหาประสิทธิภาพหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ตามเกณฑ์ 80/80 และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาที่ไม่เคยเรียนวิชา 263-201 เทคโนโลยีการศึกษามาก่อน จำนวน 55 คน ผลการวิจัยพบว่าหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง สื่อการสอนมีประสิทธิภาพ 82.00/82.50 เป็นไปตามเกณฑ์ 80/80 และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังจากที่เรียนด้วยหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เรื่อง สื่อการสอนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พัชชา อินทร์ศรี (2555) ได้วิจัยการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) การใช้ห้องสมุด สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่1 เพื่อเป็นการพัฒนาหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) ให้มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด และเพื่อศึกษาผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book)กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2554 จำนวน 43 คน โรงเรียนมัธยมวัดธาตุทอง เขตกรุงเทพมหานคร เลือกโดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เรื่อง การใช้ห้องสมุดสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบประเมินคุณภาพของหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานผลการวิจัย พบว่า หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เรื่อง การใช้ห้องสมุด สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีคุณภาพด้านเนื้อหา และด้านเทคโนโลยีการศึกษาอยู่ในระดับดีมาก ส่วนผลการใช้หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เรื่อง การใช้ห้องสมุด สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 พบว่านักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับดี ร้อยละ 83.72 และมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 16.28

5.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

บาว (Bao. 2000: Online) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์เนื้อหาที่ปรากฏในบทความวิจัยที่ได้ตีพิมพ์ในวารสาร College & Research Libraries และ Journal of Academic Librarianship ระหว่าง ค.ศ. 1990-1999 เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาในบทความวิจัยที่มีการตีพิมพ์มากที่สุดในสาขาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เนื้อหาในบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร College & Research Libraries จำนวน 682 บทความ และบทความในวารสาร Journal of Academic Librarianship จำนวน 306 บทความ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา คือ แบบประเมินวิเคราะห์เนื้อหา และแบบสรุปผลการประเมินวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาที่มีการตีพิมพ์จำนวนสูงสุด คือ เรื่องทรัพยากรและการบริการ มีทั้งหมด305 บทความ โดยจำแนกเป็นเรื่องทรัพยากรและการจัดหา จำนวน 132 บทความ และเรื่องบริการ173 บทความ ลำดับรองลงมา คือ เรื่องบุคลากร จำนวน 122 บทความ และลำดับสุดท้าย คือ เรื่องอินเทอร์เน็ตและห้องสมุดวิชาการ มีจำนวน 85 บทความ นอกจากนี้ผลการวิจัยยัง

แสดงให้เห็นว่าหัวข้อเรื่องเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต เริ่มได้รับความสนใจจากผู้วิจัยตั้งแต่ปี 1994 เป็นต้นมา

ฮิกกินส์ และฮีส (Higgin; & Hess. 1998) ได้ศึกษาและเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเกี่ยวกับคำศัพท์จากกลอนบทหนึ่งชื่อว่า “My Incredible Headache” ในซีดีรอม The New kid on the block ซึ่งเป็นหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่ได้รับความนิยมจากนักเรียน มีคำและภาพเหมือนกับหนังสือปกติแต่สามารถอ่านออกเสียงดัง ๆ เป็นคำ วลีและเรื่องราวเป็นรายบุคคล มีภาพเคลื่อนไหวและภาพที่ใช้เลือกวัตถุในภาพหนังสือของนักเรียนเกรด 3 จำนวน 15 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมนักเรียนในกลุ่มควบคุมให้อ่านพร้อมฟังเสียงจากหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และดูภาพเคลื่อนไหวผลการวิจัยพบว่า นักเรียนทั้งหมดให้ความสนใจกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์เพราะมีภาพเคลื่อนไหว และได้รับความรู้จากแบบสอบถามก่อนและหลังเรียนแตกต่างกันหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ (e-book) เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีบทบาทต่อการศึกษายุคสมัยนี้ฉะนั้นผู้วิจัยจึงนำมาใช้ในโรงเรียนให้ผู้เรียนได้สัมผัสเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ อีกทั้งก่อให้เกิดผลต่อนักเรียนทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ที่สูงขึ้นได้

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรุงธนบุรี พบว่าการศึกษาในเรื่องสังคม ศาสนา สถาปัตยกรรม และการศึกษาชุมชน ซึ่งยังไม่ครอบคลุมถึงศิลปกรรมและประวัติบุคคล และยังพบงานวิจัยเรื่องกรุงธนบุรีไม่มากเท่ากับหนังสือกรุงธนบุรีและสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ พบว่า ผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อหนังสืออิเล็กทรอนิกส์และส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้น แต่ไม่พบการวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องกรุงธนบุรีในรูปแบบสารานุกรมฉบับหนังสืออิเล็กทรอนิกส์